

ζει (καὶ τὸ ἀπέδειχνε) μόνον εἴκοσι χρόνους καὶ ἤξευρε τόσα, καὶ ὁ διάβολος εἶναι ἀπέθαν-
τος (λέξεις τοῦ Νικηταρχᾶ). Ἡ ἀπάντησις τοῦ Θ. Κολοκοτρώνη ἔχει τὴν δύναμιν νὰ φανερώ-
ναι τὸ πλῆθος τῶν κεφαλαίων, τὰ ὁποῖα ἐπισωρεύει ἡ παράδοσις τῶν αἰώνων.

Εἰς τὴν Τριπολιτζὰ εἶχον γράφει σάτιραν ἐναντίον τοῦ Κολοκοτρώνη καὶ τὴν ἐτοιχοκόλλησαν
εἰς τὴν ἐκκλησίαν. Ἦτον Κυριακὴ καὶ ἐσυνάχθη κόσμος καὶ ἐδιάβαζεν. Ὁ Γέρο Κολοκοτρώνης
ἐπήγαινε εἰς τὴν ἐκκλησίαν νὰ λειτουργηθεῖ, καὶ ὅταν εἶδε τὸν κόσμον συμμαζωμένον, ἔστειλε
τὸν Γραμματικὸν του νὰ ἴδῃ τί τρέχει. Ὁ Γραμματικὸς ἐπέστρεψε καὶ ἐμούδιαζε νὰ τοῦ εἰπῇ.
"Ἐμαθε τέλος πάντων, τί εἶναι. Τότε ἐπῆγε, τὴν ἐξεκόλλησε καὶ τὴν ἐπῆρε στὸ χέρι καὶ ὅταν ἀπό-
λυσεν ἡ ἐκκλησία, τὴν ἔδωκε τοῦ παπᾶ καὶ τὸν ὑπεχρέωσε νὰ τὴν διαβάσῃ μεγαλοφώνως εἰς τὸν
λαόν. Ἐπειτα, εἶπε : «Κρίνατε, ἂν μὲ βρίζουν δίκαια». Καὶ τινὲς λέγουν, ἐπρόσθεσε : «Ὁ κάλ-
πικος παρὰς μένει στὸ νοικοκύρη του».

Ὅταν ἤκουσεν, ὅτι ὁ Σκούρτης ἐκλέχθη στρατάρχης, εἶπε : «Τώρα δὲν λείπει, παρὰ νὰ διο-
ρίσουν καὶ τὸν Γέρο Νοταρᾶ ναύαρχον, ἀντὶ τοῦ Μισούλη».

Τὸ ἄν. ἔλεγε, ἐσπάρθη πολλές φορές, ἀλλὰ δὲν ἐφύτρωσε.

Εἰς τὸ Βασίλειον τοῦ Μαρόκου θὰ ἐπήγαινα νὰ πολεμήσω, ὅχι ἄλλου εἰς τόπον χριστιανι-
κόν. Ὡς τὸν αἰτὸν ποὺ πάγει ψηλότερα ἀπὸ τὰ ἄλλα πουλιὰ εἰς τὸν οὐρανόν, ἀλλ' ἀγναντεύει πάν-
τοτε τὴν φαιδιά του, ἐκοίταζε καὶ ἐγὼ τὴν Πελοπόννησον.

Ἀνέγνωσα, ἔλεγε, τὸν βίον τοῦ Σκεντέρμπεη, ἐσυλλογούμενον τὰ ἔργα του, δὲν ἐκλείσθη ποτὲ
εἰς τὴν Κρόγια.

"Ὅσες φορές καὶ ἂν ἐγράφθῃ εἰς ξένην στρατιωτικὴν ὑπηρεσίαν, δὲν ἐκρέμασε ποτὲ φούντα
εἰς τὸ σπαθί του, ἐξηγῶν κατὰ γράμμα τοὺς στίχους τοῦ πολεμιστηρίου ἔσματος τοῦ Ρήγα : «Κάλ-
ιο γιὰ τὴν πατρίδα κανένας νὰ χαθεῖ, ἢ νὰ κρεμάσῃ φούντα γιὰ ξένον στὸ σπαθί».

Ὁ Συντγματάρχης κ. Παρὶ δε Σαὶν Βενσάν, εἰς τὴν ἐκθεσὶν του τῆς ἐπιστημονικῆς ἐκστρα-
τείας τῆς Πελοποννήσου, λέγει, ὅτι ὁ Κυβερνήτης δείχνοντάς του μίαν φορὰν τὸν Γέρο Κολοκο-
τρώνη τοῦ εἶπε : «Ἴδού ὁ Ὀδυσσεὺς τῆς Νέας Ἑλλάδος !» καὶ τοῦ ἀνέφερε καὶ στίχους τοῦ Ὀμή-
ρου πρὸς ἀπόδειξιν. Καὶ τῇ ἀληθείᾳ κατὰ τρία πράγματα ὁμοιάζουν πολὺ οἱ δύο οὗτοι ἄνδρες :
κατὰ τὸ πνεῦμα, τὸν πατριωτισμόν, καὶ τὴν ἀκοίμητον πάλιν μὲ τὰς μυστηριώδεις δυνάμεις τῆς
τύχης. Καὶ οἱ δύο ἔζησαν τόσον, ὥστε ἐγήρασαν καὶ ἐχαίροντο εἰς τὸ δεῖλιν τοὺς τὲς ὥρες τῆς
αὐγῆς τους.

Ὁ Θεός, ἔλεγε, ἔδωκε τὴν ὑπογραφή του διὰ τὴν ἐλευθερίαν τῆς Ἑλλάδος, δὲν τὴν παίρνει
ὀπίσω.

Εἰς ἀπεσταλμένον ἀπὸ φίλον του στρατιωτικὸν ἐπίσημον, ὁ ὁποῖος τοῦ ἐμνηοῦσε νὰ σκητώσῃ
τὸν Α. Δ., νὰ βγάλῃ ἀπὸ τὴν μέση τὸν Ζαῖμη, εἰσαμὴ τὸ γένος δὲν βλέπει σωτηρίαν, ἔλεγε ἀκού-
οντας τὴν παραγγελίαν : «Ὁὐ ! νὰ χαθεῖ. θαρρεῖ πῶς εἶναι μύγες· εἶναι ἄνθρωποι, ἔχουν καὶ
αὐτοὶ τὸ φῶσφημα τοῦ Θεοῦ».

Εἰς τὴν πολιορκίαν τῆς Τριπολιτζᾶς ἕνας ἀξιωματικὸς του τοῦ λέγει φοβισμένος, τοῦ ἔδειχνε
καὶ τὸ μέρος, ὅτι βλέπει στράτευμα ἀραδικασμένο, τί στράτευμα εἶναι, ὑποπτο, τάχα φιλέλληνες
τακτικοὶ ἢ Τοῦρκοι ; — Τηράει καλὰ ὁ στρατηγός, ἔπειτα λέγει τοῦ ἀξιωματικοῦ : «Ὅρνια, εἶναι
ὄρνια. Ἀφοῦ ἐφιλεύθησαν τὸν Χατζῆ Κουλελὲ ἀναπαύονται ἀραδικασμένα, ὡς εἶναι συνήθειο τους,
νὰ τὸν χωνεύσουν». (Ὁ Χατζῆ Κουλελὲς, Τοῦρκος πολεμικὸς σκοτωμένος).

Πηγαινάμενος μίαν φορὰν ἀπὸ τὰς Ἀθῆνας εἰς τὴν Ἀνάπλι, ὅταν ἐρωτήθῃ τί νεώτερα εἶδε
εἰς τὰς Ἀθῆνας, εἶπε : «Εἶδα πράγμα ὅπου δὲν τὸ εἶδα ἄλλη φορὰ τόσων χρόνῶν ὅπου εἶμαι, οἱ
γυναῖκες ὡς τὰ τώρα ἤξευρα πῶς ἐφύσκοναν ἀπ' ἀμπρός, εἰς τὰς Ἀθῆνας εἶδα ὅτι φουσκώ-
νουν ἀπὸ πίσω». Ἀπέβλεπεν ὁ λόγος του τὸ ἀδιάντροπον τῶν τότε γυναικείων φορεμάτων.

Εἰς τὸν Μυστρά, ἂν δὲν σφάλλω, τοῦ ἐκτάδωκαν δύο γυναῖκας ἀτίμου διαγωγῆς, αἱ ὁποῖαι
ἐξέκλιναν τοὺς στρατιώτας του. Ἰκίσαμε καὶ τοῦ τὲς ἔφεραν, καὶ βλέποντας ἕνα χωράφι μὲ πσου-
κνίδες, ἔκαμε καὶ τὲς ἐγύμνωσαν καὶ τὲς ἐκόλλησαν εἰς τὲς πσουκνίδες.

Ἐνας ἀνεψιὸς τοῦ Ἀλῆ Φαρμάκη, ὅταν ἦσαν κλεισμένοι εἰς τὸν πύργον τοῦ θείου του, ἔλεγε
πρὸς τὸν Κολοκοτρώνη : «Κρίμας ὅπου δὲν εἶσαι Τοῦρκος, μέγας ἀφέντης θὰ γίνουσουν». — «Ἄν
γίνω Τοῦρκος, θὰ μὲ συντετεύσουν ;». — «Βέβαια !...». «Ἐμᾶς, ὅταν μᾶς βραπτίζουν, μᾶς κόβουν
ἀπὸ τὰ μαλλιά τῆς κεφαλῆς μας τρίχες καὶ τὲς βάζουν εἰς τὸ εἰκόνημα τοῦ Χριστοῦ. Ἄν γίνω

Τούρκος, εἰς τὸν ἄλλον κόσμον θὰ μὲ τραβοῦν ὁ Χριστὸς ἀπὸ τὰ μαλλιά καὶ ὁ Μωάμεθ ἀπὸ τὴν. . . καὶ δὲν θέλω νὰ βάλω εἰς παρόμοια διαφορὰ δύο τέτοιους προφητάδερν.

Ὅταν ἀπὸ τὸ Ναύπλιον τὸν ἐπὶ ἤγγανεν εἰς τὴν Ὑδρᾶ, εἰς τὸν δρόμον τὸν ἀπὸ τῆς ἑκείνου καὶ τὸν ὕβριζε καὶ ἔπτυνε. Στρεφόμενος τότε πρὸς τοὺς στρατιώτας, οἱ ὅποιοι ἦσαν τριγύρω του, καὶ εἰς τὸν κόσμον, εἶπε : «Κρίνετε σεῖς, ἂν μοῦ πρέπει τοιαύτη καταισχὺνη». Οἱ στρατιῶτες καὶ οἱ λοιποὶ ἔδιωξαν τὸν ὕβριστὴν κακὴν κακῶς.

Ὅταν σαράντα χωροφύλακες μὲ τὸν μοίραρχον ἐπὶ ἤγγαν νύκτα, νὰ τὸν πάρουν ἀπὸ τὸ περιβόλι του, εἰς τὸ Ἀνάπλι, ἐπὶ Ἀντιβασιλείας, εἶπε : «Ἐφθανε νὰ μοῦ στείλουν ἕνα σκυλὶ μαλίσκον ἀπὸ ἐκεῖνα ὅπου κύνουν θελήματα, μὲ ἕνα γράμμα νὰ πᾶω εἰς τ' Ἀνάπλι καὶ μὲ ἕνα φανάρι εἰς τὸ στόμα του, νὰ μᾶς φέγγει καὶ τῶν θυμῶν μας».

Ὅταν ἔπειτα ἀπὸ τὴν καταδίκην του τοῦ ἐδόθη εἶδης, ὅτι ὁ Βασιλεὺς τοῦ χαρίζει τὴν ζωὴν καὶ μόνον τὸν ἀφήνει εἶκοσι χρόνους φυλακῆς, εἶπε : «Θὰ γελάσω τὸν Βασιλέα, δὲν θὰ ζήσω τόσους».

Κύριος εἰς τὰς Ἀθήνας ἔβγαλε εἰς τὰ ὀπίσθια ἕνα σπειρί. Διὰ νὰ μάθῃ πόσον ἦτο μεγάλο ἔκραξεν ἕναν νὰ τοῦ τὸ ἰδεῖ· καὶ αὐτὸς τοῦ ἀπεκρίθη, εἶναι σὰν ρεβίθι. Κράζει ἄλλον ἔπειτα, τὸν ρωτᾷ καὶ τοῦ λέγει, εἶναι σὰν καρύδι. Κράζει τρίτον καὶ τοῦ λέγει, εἶναι σὰν αὐγὸ. «Περίεργον, ἐστράφη τότε καὶ εἶπε, ἀπὸ τὸ κεφάλι μου ὡς τὸν κ. . . μου, καὶ δὲν μπορῶ νὰ μάθω τὴν ἀλήθειαν».

Ἀγαποῦσε νὰ φορεῖ περικεφαλαίαν, ὡς σημεῖον ἀρχίου ἐλληνισμοῦ. Τὴν ἐφόρει καὶ εἰς τὰ ἀποβατήρια τοῦ Βασιλέως εἰς Ναύπλιον καὶ ἦτον ὁ μόνος μὲ τὴν περικεφαλαίαν του. Δὲν μεταμορφώθη ὅμως ἀπὸ Θεόδωρος εἰς Σόλων καὶ Ἐπαμεινώνδα. Εἶχε ἀρκατὸν νοῦν καὶ πατριωτισμόν, διὰ νὰ μὴ στέρξῃ εἰς τὴν μεταμόρφωσιν· εἶχε καὶ ὑπόληψιν εἰς τὸ βάπτισμά του.

Εἰς τὴν νῆσον Ζάκυνθον, ὅταν ἀπέθανεν ἡ γυναῖκα του, εἰς τὸ μνημόσυν τῆς ἐπῆρε εἰς τὸ κεφάλι του τὸν δίσκον μὲ τὰ κόλυβα ἀπὸ τὸ σπίτι του ἕως εἰς τὴν ἐκκλησίαν, σημεῖον τῆς ἀγάπης του.

Ἐσυνήθιζε καὶ ἔπαιρνε τὸν Κολλίον, μικρὸν τὴν ἡλικίαν, καὶ ἀνέβαιναν ἀπὸ τὴν Παναγίαν τοῦ Πικρίδου τὸν δρόμον τοῦ Κάστρου, εἰς Ζάκυνθον, τοῦ ἔδειχνε τὴν Πελοπόννησον καὶ τὰ βουνά της καὶ τοῦ ἔλεγε : «Ἐκεῖ ἔζησαν οἱ προπάτορές μας, τώρα ἡ γῆ ἐκείνη στενάζει εἰς τὸν ζυγὸν κτλ.».

Εἰς τὴν αὐτὴν νῆσον, ὕβριζόμενος ἀπὸ συντοπίτισσός του, ἐνῶ συνέτρωγε μὲ ἄλλους φίλους του εἰς τὴν ἐξοχὴν, ἐθύμωσε καὶ τὸς ἐκτύπησε μὲ τὴν σπαθί. Δὲν ἐπαρηγορεῖτο ἔπειτα διὰ τὸ ἀγενὲς ἔργον του.

Γέλωτα ἄσβεστον τοῦ ἐπροξενούσεν ἡ ἐνθύμησις τῆς ἐπιστολῆς φίλου τινός, ὅστις τοῦ ἔγραψεν ἀπὸ τὴν Εὐρώπην : «Π νὰ ἐλευθερωθῶμεν, ἢ νὰ χαθῇτε».

Ἡ φιλοσοφία εἶναι παρατήρησις, τὸν ἤκουσα νὰ λέγει.

Διὰ νὰ δείξῃ τὸ φιλοπαλλήκαρον τῶν Τούρκων, ἀνέφερε μίαν φορὰν, ὅτι, ἀφοῦ ἐσκοτώθη ὁ ἀνδρεῖος Ζαχαριᾶς καὶ τοῦ εἶχαν τὸ κεφάλι του εἰς τὴν Τριπολιτσά, ἕνας Τούρκος διὰ περίγελον τὸ ἐστόλισε μὲ ἕνα τριαντάφυλλον, καὶ οἱ ἄλλοι Τούρκοι, ἐκεῖ παρόντες, ἔδειραν κακῶς τὸν χωρὰτατζή.

Πλαγιάζοντες μίαν φορὰν εἰς ἕνα ὄντα μὲ τὸν κύριον Ν. Πονηρόπουλον, τὸν ὅποιον φιλικῶς πως ἔλεγε Πονηρόν, ἐδασκάλευσε τὸ μικρὸν τοῦ ἐγγόνι, ὅταν θὰ ἔλεγε τὸ «Πάτερ ἡμῶν», φθάνοντας εἰς τὸ «ἀλλὰ ρῦσαι ἡμᾶς ἀπὸ τοῦ πονηροῦ», μεταξὺ τοῦ πονηροῦ καὶ τοῦ Ἀμὴν νὰ εἰπῇ : Νικολάκη. Οὕτω καὶ ἔγινε. Καὶ ἐγέλασαν πολὺ καὶ οἱ δύο.

Ἐνας ἔτυχε διερμηνεὺς μεταξὺ τοῦ Ρώτου Νκυάρχου Ρικάρδου καὶ τοῦ Γέρου Κολοκοτρώνη, καὶ ἐπειδὴ ἦλθε λόγος διὰ τὸ κάψιμον τῆς φεργάδας εἰς τὸν Πόρον, εἶπεν ὁ Κολοκοτρώνης : τὸ φταίξιμον τὸ ἔχει ὁ γκενεράλ Κουτουζώφ, καὶ ὄχι ἄλλος. Ὁ Ρικάρδος, μὲ ἀπορίαν εἶπε, τί ἔχει νὰ κάμῃ ἐδῶ ὁ Κουτουζώφ. Ἐχαιρογελοῦσεν ὁ Γέρος, ποῦ σὰν καὶ ἔβλεπε νὰ πειράζεται ὁ Ρικάρδος. Ὁ διερμηνεὺς τότε ἐξήγησεν εἰς τὸν Ρικάρδον ὅτι παίζει μὲ τὴν λέξιν Κουτοῦ-ζω-φ, μὴ θεωρώντας τὴν πρᾶξιν τοῦ Μισούλη πρᾶξιν ἀνθρώπου γνωστικοῦ, κλόντος τὸ σπίτι του.

Εἰς τὸ πείσμα τοῦ Ρικάρδου ὁ Κουτουζώφ φθάνει εἰς πολλὰ ἀκόμῃ σήμερον. Μάρτυς μου ὁ Πάριος.

Εἰς τὴν θανὴν τοῦ μακαρίτου Ἀ. Ζαΐμη, ἀκολουθώντας τὸ λείψανον ἐκλαιγεν ἀπαρηγόρητα. Ὁ κύριος Τ. ζηλωτὴς νὰ ἀκούσῃ τὴν καρδίαν του, τοῦ λέγει : «Δὲν ἐνθυμεῖσαι τὰς διχόνοιές σας ;» Ἀπεκρίθη : «Ἐσταθῆκαμεν συχνὰ ἐχθροὶ ἀνάμεσόν μας, ἀλλὰ δὲν τὸν ἐμίσησα ποτέ». Δείχοντάς του συγχρόνως ἄλλον ἔξοχον ἀγωνιστὴν τῆς πατρίδος, τοῦ εἶπε : «Ἐσταθῆκαμε συχνὰ φίλοι, ἀλλὰ δὲν τὸν ἀγάπησα ποτέ».

Ὁ θωμανὸς Πελοποννήσιος, ἦλθεν ἀπὸ τὴν Αἴγυπτον εἰς τὰς Ἀθήνας κατὰ τὸ 1836. Ἐφερε καὶ ἓνα ἄτι, δῶρον τοῦ Κολοκοτρώνη ἀπὸ τοὺς Συχνετζημπέτηδες. Ὁ Κολοκοτρώνης ἐφιλοξένησε τὸν Τοῦρκον συντοπίτην του. Εἰς τὸ γεῦμα ἤκουσα νὰ τοῦ λέγει : Νὰ εὔρεις ἀράδα καὶ νὰ εἰπαῖς εἰς τὸν Ἰμβραῖμ πασά, νὰ ἔχει χάριν πῶς ἐγὼ καὶ ἄλλοι στρατιωτικοὶ τῆς Πελοποννήσου εἴμεθα φυλακισμένοι, εἰτεμὴ πιθαιμὴ γῆς δὲν ἐκέρδιζεν εἰς τὴν Πελοπόννησον». Μὲ τόσῃν πεποιθήσιν ὁμιλοῦσεν, ὅπου ἴσως καὶ ἔλεγεν ἀλήθειαν, καὶ ἀνάθεμα τὰς διχόνοιαις. Ἦλθε καὶ ἔπνεε τὰ λείψθια ἢ Ἑλληνικὴ ἐλευθερία, ὅταν ὁ Ἰμβραῖμης ἀλώνιζε τὴν Πελοπόννησον καὶ ἔπερτε τὸ Μισολόγγι, πολεμοῦμενον ἀπὸ τοὺς δύο στρατάρχας. Ἡ ναυμαχία τοῦ Ναβαρίνου καὶ ἡ ἐκστρατεία τοῦ Μαιζὸν ἔσωσαν τὴν ἐλευθερίαν, ἀλλὰ πόσον ἐκατέβη ἡ ἀξία τῆς !

Ὁμιλώντας διὰ τὸν Ναπολέοντα, ἔλεγεν : «Ὁ Θεὸς τοῦ πολέμου».

Ἐδιάβαζεν ὁ Κολοκοτρώνης, ὄντας εἰς Ζάκυνθον, τὸ Εὐαγγέλιον, εἰς τὴν ἐκδοσὶν τὴν Ἀγγλικήν, τὴν ἐμποδισμένην ἀπὸ τὴν Ἑκκλησίαν. Ἐτυχε παρὼν ὁ Δικαῖος Φλέσσας, τότε νέος καὶ ἀναγνώστης. «Μὴν διαβάξεις, τοῦ λέγει, δὲν πρέπει, ἔχει ἀφορισμὸν ὁ Πατριάρχης. Ἐστὶν ποὺ διαβάξεις εἶσαι καταραμένος, ὀργισμένος ἀπὸ τὸν Θεόν». Τοῦ τὸ δευτεροεῖπε. Ἀναψεν ὁ γέρος. Σοῦ ἀρπάζει τὸν Δικαῖον ἀπὸ τὰ μαῦρα περισσὰ μαλλιά του, τὸν βάνει κάτω, καὶ ἐτρόμαξαν οἱ φίλοι του νὰ τὸν γλυτώσουν ἀπὸ τὰ χέρια του.

Ὁ Κολοκοτρώνης, μοῦ φαίνεται, ἐνθυμήθη τὸ Πατριαρχικὸ ἀφοριστικὸν τοῦ ἔτους 1804, μὲ τὸ ὁποῖο βέβαια δὲν ἦσαν εἰς ἁρμονίαν. Ὁ νέος ἀναγνώστης ἔσυρεν ἀθέλητα τὸ δοξάρι του σὲ χορδὴν μεστήν ἀπὸ παλαιὰς λύπαις τῆς καρδίας του· οἱ δοξαριὰς τοῦ ἐπόνεσαν διότι ἐνθυμήθη τὸ αἶμα τῶν συντρόφων, καὶ τὸ Παπαδίστικο Συνοδικόν. Καὶ ἴσως ἀκόμη αὐτὰ τοῦ ἐβασάνιζαν τὸν νοῦν, ὅταν 30 ἔτη ἔπειτα, εἰς τὸ φαινότερον φῶς τῆς ἐλευθερίας, ἀπὸ τὸν ἄμβωνα τοῦ Δημοσθένους, μὲ δύναμιν ἢ ὁργὴν Δημοσθενικὴν ἐδημοσίευσεν τὴν τρομερὰν ἀπόφασιν : «Αὐτὸς (ὁ Πατριάρχης) ἔκρινεν ὅτι τοῦ ἔλεγεν ὁ Σουλτάνος».

Τὴν ἐορτὴν τῶν Ἀγίων Ἀσωμάτων ἐξεφώνησεν ὁ Κολοκοτρώνης τὸν λόγον, ὅπου σώζεται ἡ ἐκφραστικὴ του φράσις. Ἡ ἐξουσία τῶν Ἀθηνῶν ὑπερῆ, ἐπειδὴ δὲν ἤξευρε τί θὰ εἰπαῖ, ἀκούοντας ὅτι μέλλει νὰ βάλῃ λόγον, ἀπόλυσε τοὺς χωροφύλακας, διὰ νὰ τὸν ἐμποδίσουν νὰ μιλήσῃ. Ὁ Κολοκοτρώνης εἶχε τελειώσει, καὶ κατέβαινε. Εἰς τὸν πλάτανον τοῦ παζαριοῦ εἶδε τοὺς χωροφύλακας νὰ τρέχουν : «Μὴν πᾶτε, τοὺς φώναξε, τὰ εἶπα, δὲν μ' εὐρίσκατε πλέον ἐκεῖ.» Ἡ δημηγορία ἐκείνη, μὲ τόσον κάλλος φυσικόν, εἰς τὴν θαυμαστὴν Πνύκα, ἀπὸ Ἑλλήνα πολεμιστὴν στεφανοφόρον τὰ ἄλλα τῆς νίκης καὶ τῆς ἐλευθερίας, ἦτον ὡς μία νεκρανάστασις τοῦ ἄμβωνος τοῦ Δημοσθένους. Καὶ τί φαινότερον φῶς ἐλευθερίας ; Εὗγε σου, ἴσως θὰ μοῦ ἔλεγεν ὁ Γέρος, φαινότερον πῶς τὸ λές, φαινότερον φῶς ἐλευθερίας, διὰτὶ ἐγλυτώσαμε τὰ ἀρχεῖα, διὰτὶ ἐμουρμούρισαν κάμποσα λακρεντιά μὲ τοὺς μαθητάδες τοῦ Γενναδίου. Πολλὰ λείπουν ἀκόμη, θὰ μᾶς ἔλεγε καὶ τότε καὶ τώρα, διὰ νὰ ριζωθεῖ καὶ νὰ λάμψῃ εἰς τὴν Ἑλλάδα βασιλεία καὶ ἐλευθερία. Μὲ ποίαν καρδίαν οἱ ἐκλεκτοὶ ἄνδρες τοῦ ἀγῶνος, οἱ μακαρίτηδες, καὶ οἱ ἀρχαῖοι πρόγονοι ἤκουσαν τάχα τὸν Πάρεκρ εἰς τὰ νερά τῆς Σαλαμίνος νὰ πράττει ὅσα εἶδαμεν.

«Κτύπα τὸ ποδάρι σου, εἶσαι Βασιλέας», λέγων ὅτι εἶπε μιὰ φορὰ εἰς τὸν Βασιλέα. — Μὲ αὐτὸν τὸν λόγον ἔδιδε πιστοποιητικὸν τῆς δυνάμεως αὐτῆς τῆς Θεσμοθεσίας (τῆς βασιλικῆς) εἰς τὴν Ἑλλάδα. Κάνει ὅσο καλὸ θέλει, ἂν θέλει.

Προγνώστης τοῦ θανάτου του καὶ ἀνθρωπὸς ἀγάπης καὶ χριστιανικῆς ψυχῆς, ἐσυγχωριόταν μὲ ἑσους εἶχε πειραχθεῖ ἢ ἐχθρευθεῖ εἰς τὴν ζωὴν του. Ὁθεν καὶ ἐταξίδευσεν ἐπίτηδες εἰς τὴν Ἰδραν τὸ ἔτος 1839, διὰ νὰ ἀνταμώσῃ τὸν γέροντα, ὡς αὐτόν, Ἀλέξανδρον Κουντουριώτην, τὸν ὁποῖον ὑπολήπτετο πολὺ διὰ τὰς θυσίας του εἰς τὸν ἀγῶνα. Οὕτως ἔπραξε καὶ μὲ ἄλλους φίλους καὶ ἐχθρούς. Ἐσυγχώρησε καὶ τὸν Σχινῶν, ὡς μὲ εἶπεν εἰς τὴν αἴθουσαν τῆς Βουλῆς κατὰ τὴ 1849 ὁ ἴδιος Σχινᾶς.

Ὅταν ὁ υἱὸς του Κωνσταντῖνος ἐνυμφεῖτο τὴν ἐγγονὴν τοῦ πρόην ἡγεμόνος τῆς Βλαχίας Καρατζᾶ εἶπε : «Ἐσυμπεθέρευσεν ἡ κάπα μὲ τὴν γούναν».

Ἐγίνετο λόγος εἰς τὸ συμβούλιον τοῦ κράτους νὰ καταργηθῇ ἡ γαλιτσίνα : «Ὁχι, δὲν θέλω ! εἶπε γελώντας, ἀλλὰ νὰ δοκιμάσετε καὶ ἐσεῖς πρῶτα τὴν τρομάρα της». Ἐγέλασαν καὶ οἱ ἄλλοι συνάδελφοί του.

Ὦντας κουρσάρος μὲ τὸν καπετὰν Ἀλεξανδρῆ, εἰς τὸ μοίρασμα τῶν λαφύρων ἔβαλε κατὰ μέρος κάτι ὁποῦ τοῦ ἤρεσε. Ὁ καπετὰν Ἀλεξανδρῆς τὸ ἐννόησε καὶ τοῦ εἶπε : «Μὴν χαλᾷς τὴν τιμὴν, τὸ ἴσιον τῆς τέχνης, θέλοντας προνόμιον». Τὸ ἐδιηγεῖτο ὁ ἴδιος.

Ἐδιηγεῖτο ἀκόμη μὲ πολλὴν εὐχαρίστησιν, ὅτι ἐδανείσθη ἀπὸ φίλον του ποσότητα χρημάτων χάριν φιλίας καὶ τοῦ τὰ ἀπέδωκε μὲ τὸ κεφάλαιον καὶ ποσὸν ἀνώτερον τοῦ μεγαλειτέρου τόκου. Τοῦ ἔδωκε τὴν ἀναλογίαν τοῦ κέρδους τοῦ κεφαλαίου.

Ἄρμπρὸς εἶμαι γέροντας, ὀπίσω νεώτερος, βρέφος σὰν τὸ πουλὶ τῆς Ἀθηνᾶς : σοβαρό, γέρινον ὀμπρός, ὀπίσω ὀρὰ μικρὴ, ἀσκόπουλον». Τὰ ἔλεγεν εἰς Ἀθήνας, ὅταν ἦλθεν ἀπὸ τὸ Ναύπλιον καὶ ἐλογάριαζε παίζοντας τοὺς μὲνας του, ὥς νὰ εἶχε γεννηθεῖ, ὅταν ἐξεφυλακίσθη ἀπὸ τὸ Παλαμῆδι.

Ὅταν εἰς τὸ βουλευτικὸν (δικαστήριον) τοῦ ἀνεγνώσθη ἡ ἀπόφασις θανάτου (τῶν τριῶν) εἶπε : «Μνήσθητί μου Κύριε, ὅταν ἔλθῃς ἐν τῇ βασιλείᾳ σου». Τὸ εἶπε μὲ φωνὴν ἀτρεμὴν, ἔκαμε τὸν σταυρὸν του καὶ ἐπῆρε μία πρέζα ταμπάκο.

Εἰς τὸν σκοτωμὸν τοῦ Κυβερνήτου ἔπλασεν ἡ ἐνθυμήθη, ἂν σώζεται εἰς τὸ θησαυροφυλάκιον τῆς σοφίας τοῦ λαοῦ, τὸν μύθον τοῦ σαμαρτζῆ. Ἡ ἐννοία του εἶναι αὕτη. Τὰ γαϊδούρια ἔκαμαν συνωμοσίαν καὶ ἐσκοτίωσαν τὸν ἐπιτήδειον σαμαρτζῆ τοὺς καὶ ἐχοροπηδοῦσαν. Ἐνας γέρος γαϊδάρος, τὰ ἐμάλωσε, λέγοντάς τα : «Μὴ χαίρεσθε, θὰ ἴδετε τί μᾶς ἄξιζε, ὅταν τὰ σαμάρια τῶν ἄλλων θὰ μᾶς πληγώνουν τὴν ράχην».

Δὲν εὐτύχησα νὰ ἀκούσω, ταιριασμένον ὥς πρέπει εἰς τὴν περίστασιν τὸν μύθον τοῦ φιδιοῦ, τὸν ὁποῖον, ὥς λέγει ὁ μακαρίτης, ἐδιηγῆθη εἰς τὸν ἀποκλεισμόν τῆς Τριπολιτσᾶς. Ἡ συλλογὴ τῶν μύθων τοῦ Γέρου Κολοκοτρώνη θὰ ἦτον ἔργον χρήσιμον. Θὰ ἐφαίνεται ἡ συγγένεια τοῦ πνεύματός του μὲ τὸ πνεῦμα τοῦ Αἰσώπου. Τὸ ὅμοιον τοῦ τρόπου καὶ τοῦ πνεύματος ὁμολογεῖ καὶ ὁμοιότητα κοινωνίας. Ὁ φιλόλογος καὶ ὁ πολιτικὸς τῆς νέας Ἑλλάδος θὰ ὠφελεῖτο πολὺ ἀπὸ αὐτὸν τὸν κοινωνικὸν παραλληλισμὸν τῆς αὐτῆς φυλῆς μέσα εἰς τόσον χάσμα αἰώνων. Οἱ μύθοι τοῦ Γέρου φωτίζουν μὲ πολλὴν δύναμιν χρωμάτων συμβεβηκότα ἱστορικά, εἶναι διηγήματα κρεατωμένα ἀπὸ τὴν ζωὴν τοῦ καιροῦ του· θὰ ἐχρησίμευον ὥς τύπος καὶ πλοῦτος τῆς ἐθνικῆς γλώσσης. Φθάνει μόνον ὅποιος ἐπιχειρησθεῖ τὴν συλλογὴν νὰ ἀκροάζεται ἀνθρώπους ἀπλούς, καὶ ὄχι πεπαιδευμένους. Οἱ πρῶτοι καὶ πιστότεροι εἶναι εἰς τὴν ἐννοιαν τοῦ Γέρου Κολοκοτρώνη διὰ τὸ περισσότερο σέβας τοὺς πρὸς τὸν ἴδιον, καὶ πιστότεροι εἰς τὴν φράσιν του, μὴ γνωρίζοντας ἄλλην γλῶσσαν, καὶ τέλος εἰδημονέστεροι τῆς ἰδίας. Ἐγὼ δὲν κατόρθωσα ἕως τώρα ν' ἀπολαύσω τὸ σκοπούμενον. Ἄλλος εὐτυχέστερός μου, ἅς ἀφιερωθεῖ εἰς τὸ ἔργον καὶ ἅς πάρει τὸν ἐπαινον.

Εἰς τὸ 1821, Ἰουλίου 20, συνέτρωγαν ὁ Δημήτριος Ὑψηλάντης καὶ ὁ Κολοκοτρώνης εἰς τοὺς ἴσκιους τῶν δένδρων τοῦ Ἀστρους, τὴν αὐτὴν ἡμέραν ὅπου ὁ Ὑψηλάντης εἶχε φθάσει. Γίθα ψητὴ στρωμένη εἰς φύλλα, ἀσπὶ μὲ ρετσινόκρασο, μισὸν φλασκὶ διὰ ποτήρι καὶ ψωμί, ὄχι πρῶτης ποιότητος, ἦτον ἡ ἐτοιμασία τοῦ γεύματος. Ὅταν ἐκάθισαν, κόβοντας ὁ Κολοκοτρώνης τὸ ψητὸ μὲ τὰ χέρια του, εἶπε εἰς τὸν Ὑψηλάντην : «Αὐτὰ εἶναι τὰ χρυσὰ πηρούνια καὶ τὰ χρυσὰ μαχαίρια τῆς Ἑλλάδος καὶ αὐτὴ τὸ ρετσινόκρασο τὰ πολύτιμα κρασιά της». Ἄρσε εἰς τὸν φιλόπατριν Ὑψηλάντην τὸ γεῦμα τοῦ Κολοκοτρώνη, ἐπειδὴ ἐνόησε τὸ πνεῦμα του. Ἦθελε νὰ τὸν προλάβει ὁ Κολοκοτρώνης μὲ μάθημα, αὐτὸν ἀναθρεμμένον μὲ ἥλην τὴν πολυτέλειαν τῆς εὐζωίας, καὶ νὰ τοῦ εἰκονίσει τὰς δεινοπαθείας τοῦ Ἑλληνικοῦ πολέμου, ἀλλὰ συνάμα καὶ ὅτι μὲ τὰ μέσα τοῦ τύπου, ἂν καὶ ἀτελῆ, πρέπει νὰ γενναιοφύχουν εἰς τὸν ἀγῶνα καὶ νὰ πολεμήσουν τὸν ἐχθρόν.

Ὁ Καπετὰν Γ. Χελιώτης, Κορίνθιος, μὲ διηγῆθη κατὰ τὸ 1847, ὅτι ἐδιατάχθη ἐπὶ Κυβερνήτου ἀπὸ τὸν ἀρχηγὸν Κολοκοτρώνην, νὰ καταδιώξῃ μερικοὺς κλέπτας. Ἐπῆγε πρὸς καταδίωξιν, συναπαντήθη μὲ αὐτοὺς καὶ τοῦ ἐπρόβαλαν νὰ προσκυνήσουν, ζητῶντες ἀσφαλείας τινάς. Ὁ Χελιώτης ἀντάμωσε τὸν Κολοκοτρώνην καὶ τοῦ τὸ εἶπε. Αὐτὸς τοῦ ἀπάντησε : «Σύρε νὰ τοὺς κυνηγήσεις, καθὼς εἶναι τὸ χρέος σου, καὶ ἡ Κυβέρνησις δὲν κάνει πάντα μὲ ληστές* εἰτεμὴ δὲν εἶναι Κυβερνήσις». Ὁ Χελιώτης ὑπῆγεν, ἄλλους ἔπιασεν, ἄλλους ἐσκοτίωσεν. Ὁ λόγος τοῦ Γέρου Κολοκοτρώνη

(*) Αὐτολεξεῖ μὲ τὰ εἶπεν ὁ Χελιώτης [Σημ. Γ. Τερτσέτης].

περιέχει αξιοσημείωτα τὸν ἐλογγὸν κατὰ τοῦ Χελιώτη, ὅτι ἔσπερξεν εἰς τοιοῦτου εἵδους συνουσίας τὴν προσωποποίησιν τῆς Κυβερνήσεως, ἢ τοῦ Κράτους ὡς δύναμιν ἠθικότητος, δικαιοσύνης καὶ αὐστηρότητας, καὶ ὅτι Ἐξουσία ὑποὺ συνθηκολογεῖ παρόμοια πάντα, δὲν εἶναι Κυβέρνησις.

Ἦκουσα ὅτι εἰς τὸν σκιτωμένον τοῦ Καραϊσκάκη, μανθάνοντάς τον, ἐμυριολόγητε ὡσάν γυναῖκα.

Ἐνας παμπᾶς ἀσπρουγένης εἰς τὸ Σαραβάκι (1844), δείχνοντάς μὲ τὸ δάκτυλό του, μᾶς ἔλεγε (εἵμεθα διάφοροι φίλοι). ἀέκει ἔβανε ὁ γέρο Κολοκοτρώνης κάτι λόγους, ὑποὺ ἔκαναν τρομάρα». Καὶ ὁ κύριος Ἀ. Λουκόπουλος μοῦ ἐξήγησε πολλάκις τὴν μεγάλην ἐντύπωσιν, ὑποὺ τοῦ ἔκαμιν ὁ Κολοκοτρώνης ὁρῶς εἰς μίαν πέτρα, βάνοντας λόγον πρὸς ἐμψύχωσιν τότε εἰς τὴν εἰσβολὴν τοῦ Δράμαλη. Ἐν δὲν λανθάνομαι, μοῦ ἔχει εἰπεῖ, ὅτι ἀφοῦ ἤκουσε τὴν ὁμιλίαν τοῦ Γέρου, ἐπρόσφερε τοὺς 1.200 μαχμουτιέδες. — Ὅταν κατὰ πρώτην φορὰν συναπαντήθη ὁ Ἀ. Ζαΐμης μὲ τὸν Κολοκοτρώνη τόσον ἐγλυκάνθη καὶ αἰχμαλωτίσθη ἀπὸ τὴν ὁμιλίαν του, ὑποὺ ἐκήρυττε νὰ τὸν κάμουν στρατάρχην ἀνεξέταστον κτλ.

Εἶπε μίαν φορὰν εἰς τὴν Κυβερνήτην : «Μοῦ χάλασες τὴν Ἑλλάδα» — Γιατί ; τοῦ ἀπεκρίθη ἐκεῖνος. Γιατί ἔπρεπε νὰ τὸ κάμεις πέντε φράγκικο καὶ 15 νὰ τὸ ἀφήσεις τούρκικο, μετὰ 20 χρόνους νὰ τὸ κάμεις 10 φράγκικο καὶ νὰ τὸ ἀφήσεις 10 τούρκικο, καὶ πάλιν μετὰ 20 νὰ τὸ κάμεις 15 φράγκικο καὶ νὰ τὸ ἀφήσεις 5 τούρκικο, ὥστε μετὰ 20 ἄλλους τόσους χρόνους, νὰ γένει ὅλο φράγκικο».

Ὁ ἀναγνώστης ἂς λάβῃ γνῶσιν καὶ τῶν δύο ἀκολουθῶν ἀνεκδότων :

Περιηγητὴς Ἀγγλος, εὐρισκόμενος εἰς τὸν Πόρον, εἶπεν εἰς τινα χωρικὸν Ποριώτην : — Νὰ ἔξευρες τί ἄνθρωπος κοιμᾶται ἐδῶ (ἐννοοῦσε τὸν Δημοσθένην). Ὁ χωρικός ζυπνητὸς τοῦ ἀπακρίθη : — Δὲν εἶναι ἐδῶ, λείπει. Ποῦ λείπει ; — Εἰς τὴν Εὐρώπην καὶ μέρα μὲ τὴν ἡμέραν τὸν περιμένομεν.

Ἄλλος περιηγητὴς εἶδε βοσκὸν μὲ τὸ κυπάδι του, καθήμενον εἰς το πεζούλι ἐνὸς ξωκλήσιου, καὶ τὸν ἠρώτησε : τί πιστεύει ; Ὁ βοσκός, κτυπώντας μὲ τὴ μαγκούρα του τὸν τοῖχον τῆς ἐκκλησίας, εἶπε : — ὅ,τι πιστεύει ἐτούτη. Καὶ ὁ περιηγητὴς τοῦ εἶπε : — Καὶ τί πιστεύει ἐτούτη ; — Ὅ,τι πιστεύω ἐγώ».

Τὸ πνεῦμα τοῦ λόγου τοῦ Γέρου Κολοκοτρώνη καὶ τοῦ χωρικοῦ τοῦ Ποριώτου συμφωνοῦν ἀναγνωρίζουν τὴν Δύσιν, ὡς ἐστίαν πολιτισμοῦ, ἐπιθυμητοῦ καὶ σωτηρίου διὰ τὴν Ἑλλάδα. Ὁ Ποριώτης, μάλιστα τὴν ἐπαινεῖ, ὡς φαίνεται, καὶ σαρκωμένην τὸν Ἑλληνικὸν πολιτισμὸν. Σκεπτόμενος πῶς βαθεῖα εἰς τὴν ἐννοιαν τοῦ τρίτου, ἐννοεῖ τί ἐστὶ καθαρὸς ἀ ν α τ ο λ ι σ μ ὁ ς.

Αὐτὰ τὰ τρία ἀνέκδοτα εἰκονίζουσιν τὰ δύο συστήματα, τὰ ὑποῖα ἀτελῶς πῶς διακροῦν ἢ βασιλεύουσιν τὴν νέαν Ἑλλάδα. Ποῖος δικαστὴς μεταξὺ τῶν δύο συστημάτων ; Ἐνας μέγας ἄνθρωπος τῆς Ἀνατολῆς, ὁ Μέγας Πέτρος. Ἀφοῦ ἡ Ρωσία ἔλαβεν ὡς ἀνεκτίμητον θησαυρόν, ὡς οὐράνιον φυλακτὸν τὴν Χριστιανικὴν Θρησκείαν ἀπὸ τὴν Κωνσταντινούπολιν, ἦλθεν ἔπειτα καὶ ὁ Μέγας Πέτρος, ὁ ὁποῖος ἔστρεψε τοὺς ὀφθαλμούς του εἰς τὰ τέχναις καὶ τὴν σοφίαν τῶν Δουτικῶν Ἑθνῶν, καὶ ἔστησε τὰ μεγάλα καὶ λαμπρὰ θεμέλια τῆς αὐτοκρατορίας του. Ὁ Μέγας Πέτρος ναυπηγὸς εἰς τὰ ναυπηγεῖα τῆς Ὀλλανδίας εἶναι ἡ ὁραιοτέρα σελὶς τῆς ἱστορίας τοῦ πατριωτισμοῦ τῶν ἀνθρώπων.

Ἐλπίζω ὅτι οἱ ἀναγνώσται τοῦ βιβλίου τοῦ Γέρου Κολοκοτρώνη δὲν θέλουν δυσχερεστηθεῖ καὶ εἰς τὴν ἀνάγνωσιν τῶν ἀκολουθῶν ἀνεκδότων, τὰ ὑποῖα, κατὰ καιροὺς σημειώσεων, ἐπύναξεν ὁ ἐκδότης.

Περὶ τὰ τέλη τοῦ 1835 ἤκουσάμεν τὸν κύριον νὰ εἶπαι εἰς φιλικὴν συναναστροφὴν τὰ ἀκόλουθα : Τρία πράγματα ἔβλαψαν τὸν Κυβερνήτην, ὁ σύντροφος τῆς ἐξουσίας φθόνος, ἄδικος δυσἀρέσκεια πολλῶν, καὶ ἡ ἐλευθεροστομία καὶ τὸ αὐστηρὸν τοῦ ἀνθρώπου. Οἱ ἀδελφοί του πολὺ τὸν ἔβλαψαν. Ὁ Κυβερνήτης ἐπροσκάλεσε διακρότους γερουσιαστάς, μέσα Ἰουλίου τοῦ 1831, διὰ νὰ τοὺς παρακινήσει νὰ φέρουν εἰς τέλος μερικὰ νομοσχέδια, τὰ ὑποῖα τοὺς εἶχε καθυποβάλλει, μεταξὺ τῶν ὑποῖων ἦτον καὶ τὸ περί διανομῆς γῆς. Ἐκρατοῦσεν εἰς τὸ χέρι μίαν ἐφημερίδα ξένην καὶ μᾶς εἶπε : Ἐνα ἄρθρον περὶ Βολιβάρ μοῦ ἔδωκεν αἰτίαν νὰ σᾶς κρᾶξω. Ὁκνεῦτε εἰς τὸ νομοσχέδιον περὶ διανομῆς γῆς, διότι δὲν θέλετε τὴν διανομὴν, ἔπως τὴν ἔχω, διότι δὲν ἀγαπᾶτε τὴν ἰσότητά. Θέλετε ἡ διανομὴ νὰ κατεβαίνει ἀπὸ τοὺς μεγάλους εἰς τοὺς μικροὺς, ἐνῶ τὸ σχέδιόν μου ἀποβλέπει τώρα τοὺς μικροὺς. Θὰ ἔλθῃ καὶ ἡ δική σας ἀράδα. Ἐνεργεῖτε, ἐνεργεῖτε, ἔσον εἰμαι ζωντανός. Πιμπαρεῖ νὰ ἐλθῇτε μίαν ἡμέραν καὶ νὰ μὲ βρῇτε κρὺο κρυφάρι. Θὰ ἔλθῃ ἄλλος καὶ μὲ τὸν ὁποῖον δὲν θὰ ἔχετε τὴν εὐκολίαν νὰ ἐξηγησῆθε καθὼς μὲ ἐμένα. Εἰς αὐτὸν θέλω νὰ σᾶς παραδώσω ὡς ἐλεύθερα καὶ λογικὰ ὄντα, τοῦ-τέστιν ἰδιοκτητὰς. Ὁφειληθῇτε ἀπὸ τὸν καιρὸν». Ἐξηγεῖ εἰς τὸν ἴδιον κύριον . . . ὁ Κυβερνήτης

τὸ σχέδιόν του πῶς ἔχει νὰ ὑποτάξῃ τὴν Σύρην. «Καμμία ἐκδίκησις. Ἡ Ἐθνικὴ Συνέλευσις ἔχει νὰ σκεπάζῃ ἅλους καὶ ὅλα. Πρόκειται περὶ τῆς τιμῆς τοῦ ἔθνους».

Περὶ τῆς εὐλακρυνοῦς καὶ θετικῆς ἀποφάσεως τοῦ Κυβερνήτου εἰς τὴ νὰ διανεμηθεῖ ἡ ἔθνικὴ γῆ εἰς τὸ ἔθνος ἐννόμως, οἱ κύριοι Ρήγας Παλαμήδης καὶ Νικόλαος Πονηρόπουλος εἰς ἀξιωματικοναυτικούς συζητήσεις τῆς ἐν Ἀθήναις Ἐθνικῆς Συνελεύσεως ἐπρόσφεραν τὰς πλέον βεβαίας ἀποδείξεις.

Εἰς τὰ 1838 εὐρισκόμενος εἰς Παρισίους μετὸν μακαρίτην Κ.... μοῦ εἶπε : «Ἡ πολιτικὴ ἀρχὴ εἰς τὴν Ἑλλάδα ἔκαμε τὸ πᾶν, οἱ στρατιωτικοὶ ἦτον τυφλὰ ὄργανα· ὅπου ἔμειναν μόνον τοὺς, ἀπέτυχαν. Οἱ γραμματικοὶ εἰς τὰ στρατόπεδα ἦτον μέσα ἰσχυρὰ διὰ τὰ θελήματα τῆς Διοικήσεως» - "Ἐνὰ ἑσπέρας μετὰ τὸ γεῦμα, ἔλεγε, ἀπαρτηρῶ ὅτι οἱ περισσότεροι ἀπὸ ὅσους ἔγιναν μέτοχοι εἰς τὰς σφαγὰς, εἰς τὰς ἀρχὰς τῆς ἐπαναστάσεως, ἐχάθησαν κακῶς, εἶδα τὸν Βενιαμὴν ἀγωνιῶντα εἰς τὸ Ναύπλιον· ἐξήγησεν ἀκολουθῶς, πῶς οἱ πρωτεύοντες διὰ νὰ ἐνοχοποιήσουν τὸν λαὸν καὶ τοῦ ἐμπνεύσουν σταθερότητα εἰς τὸν ἀγῶνα τὸν παρεκίνησαν νὰ φονεῦν τοὺς αἰχμαλώτους Τούρκους. Ἐλεεινολογοῦσε πόσοι ἦσαν εἰς τὸ 1821, καὶ πόσοι εἶχαν μείνει τότε. Θλίβεται διὰ τοὺς ὅσους ἀπέθαναν καὶ δὲν εἶδαν τὴν πατρίδα ἐλευθερωμένην. Παρέστανε τὴν ἡδονὴν τῆς ψυχῆς του, ὅτε τὸ ἑσπέρας, εἰς συναναστροφὰς ἐπισήμων ἀνδρῶν, προηγγέλετο αὐτὸν πρέσβης τῆς Ἑλλάδος».- "Ἐλεγεν ὁ Κολοκοτρώνης ἦτον ἀνάνδρος, ὠφέλιμος εἰς τὸ προσκύνημα· τὸ ἐμπόδισε. "Ὅταν ὁ Κολοκοτρώνης ἀμνηστευθεὶς ἐπέστρεψεν εἰς Ναύπλιον, καὶ ἔγινε τελετὴ καὶ οἱ ἀμνηστευθέντες ἔπρατε νὰ δώσουν ὄρκον, ὁ Κολοκοτρώνης τὴν ὥραν τοῦ ὄρκου, στρέφον βλέμμα στερεὸν εἰς τὰ μέλη τῆς Κυβερνήσεως εἶπεν : «ἐμεῖς μόνον ὁρκισθοῦμεν», τότε αὐτὸς ἀπεκρίθη «καὶ ἐμεῖς In. "Ἐνὰς Στερεοελλαδίτης ἔλεγεν, ὅτι ὁ Σαμουὴλ ὁ Καλόγηρος τοῦ Σουλίου ἔλεγεν ὡς προφητείας πολλὰ, τὰ ὅποια ἐν μέρει καὶ ἐκπληροῦνται. Ἐρωτηθεὶς ὁ μακαρίτης πῶς τὸ ἐξηγεῖ, ἀπεκρίθη χαμογελῶν : «Ὁ Σαμουὴλ ἦτο βέβαια μαγνητισμένος».

Περὶ τὰ τέλη τοῦ 1835 ἔκρουσα τὸν μακαρίτην Ζ.... νὰ ἀπαριθμῇ, ὡς βοηθητικά τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως, τὴν ἡμερον κυβέρνησιν τοῦ Βελῆ Μπέη, ἣτις ἄφησεν εὐτυχία (ὁ Βελῆ πᾶσας ἔδωκε θάρρος εἰς τοὺς Ἕλληνας φοβισμένους ἀπὸ τὴν πρώτην ἐπανάστασιν), τὸν χαλασμόν τοῦ Ἀλῆ πασᾶ καὶ τὴν ἐνέργειαν τοῦ Παπαρρηγοπούλου ὡς ἐταιριστοῦ. "Ἐως ὅπου ἔλθεν ὁ Ὑψηλάντης, ἔλεγεν, ἦτον ἄκρα ὁμόνοια· ἦτον ἀδυνάτου νοός· ἔβαλε διχόνοιαν μεταξὺ ἀρχόντων καὶ πολεμικῶν· ἐπροτιμοῦσε τοὺς δευτέρους. Ὁ Κυβερνήτης, ἔλεγεν, ἐκέρδισε πολὺ ἔπειτα ἀπὸ τὸν θάνατόν του· ἂν ἤκούετο ζωντανός εἰς καμμίαν ἄκρα τῆς Ἑλλάδος, ἤθελε τρέξῃ ὅλη ἡ Ἑλλάς νὰ τὸν προσκυνήσῃ.

Ὁ Στρατηγὸς Γ.... μοῦ εἶπεν, ὅτι φοβούμενος μήπως ὁ στρατηγὸς Κίτσος Τζαβέλας κακοπάθῃ ἀπὸ τὰ στρατεύματα τῆς ἐπταμελοῦς διοικήσεως, τὰ ὅποια ἐπήγαιναν ἐναντίον του εἰς Πάτρας, ἐβίασε πολὺ καὶ ἔπεισε τὸ Γέρο Κολοκοτρώνην, ὅστις ἐπέμενε νὰ μὴ θέλῃ νὰ κάμῃ προκληρύνσεις, μετὰ τὰς ὑποίας ἐφάνερονεν, ὅτι δὲν ἀναγνωρίζει τὴν ἐπταμελῆ διοικητικὴν ἐπιτροπὴν.

Ἦκουσα ἀπὸ τὸν Νικηταρᾶν τὰ ἑξῆς : Εἰς τὸν θάνατον τοῦ Κυβερνήτου ἕνας τσιμπάνης ἀποκοιμήθη ἀπὸ τὴν λύπην του, ὁ λύκος τοῦ ἔφαγε τὰ πρόβατα : «Καλὰ ἔκαμε· τὴν ὥραν ὅπου ἐχάθη καὶ ὁ σκύλος, ὃς τὰ φάγει· ἂν δὲν τᾶτρωγεν αὐτός, ἄλλος θὰ τᾶτρωγεν».

Ἦκουσα ἀπὸ τὸν κύριον Π.... ποτὲ ὑπάλληλον τῆς κυβερνήσεως εἰς τὸ Νησί τῆς Καλαμάτας, ὅτι ὁ Κυβερνήτης εἶπεν εἰς τοὺς Μανιάτας : «Ἐγὼ εἶμαι θυρωρός, φυλάττω τὴν παρθένο (ἐννοοῦσε τὴν Ἑλλάδα), ἔχω χρεῖα τῆς συνδρομῆς σας, δὲν εὐθάνω μόνος· ἡ παρθένος ἔχει πολλοὺς ἐραστάς».

Τὰ ἔλεγεν εἰς Μανιάτες, καὶ Μανιάτες ἐσκοτώσαν τὸν νυμφίον εἰς τὴν θύραν τῆς Ἐκκλησίας! Ὁ Κυβερνήτης ἦτον λυτρωτὴς τοῦ λαοῦ, τῆς φυλῆς, ἀλλ' ὁ λαός, ἡ φυλὴ δὲν ἐστάθη λυτρωτῆς του. Παράδειγμα ὁ τσοπάνης καὶ οἱ Πετρομπέηδες. Ὁ τσοπάνης ἀμέριμνος, ὡς φαίνεται, ἀφήνει καὶ ὁ λύκος τοῦ τρώει τὸν σκύλο, ἔπειτα ἀντὶ νὰ τροχίσει τὸ σπαθί του, νὰ πάρῃ τὸ τουφέκι του, νὰ κυνηγήσῃ τοὺς λύκους, νυστάζει, τοῦ ἔρχεται ὕπνος, κοιμάται καὶ πλκκώνει ὅλο τὸ κοπάδι τῶν λύκων καὶ τοῦ τρώει καὶ τὰ ἐπίλοιπα πρόβατα.

Οἱ Πετρομπέηδες πᾶνε μακρύτερα· σκοτώνουν καὶ τὸ φύλακα, τὸ θυρωρό, τὸν Μεσσία, ἢ διὰ νὰ μὴ πειραχθεῖ ἡ ὀρθοδοξία κανενός, τὸν προφήτην τρίτης, τετάρτης τάξεως. Μεσσίας ὅμως εἶναι ὁ μεσίτης τῆς καλῆς ιδέας, πῶς σμίγει γῆν καὶ οὐρανόν, πῶς ἀνοίγει τὰ μάτια τοῦ κόσμου εἰς τὴν ἀλήθειαν. Τὰ ἀνοίγει ὁ Κυβερνήτης ;

Εἰς τὰ 1828 εἰς τὴν Αἴγινα ἐπῆγε ὁ Γεώργιος Μαυρομιχάλης νὰ ἐπισκεφθεῖ τὸν Κυβερνήτη. Ἐφώρεσε τὴ λαμπρότερη ἐνδυμασίαν του, βουτηγμένη εἰς τὸ μάλαμα· ἐγελοῦσαν τὰ φορέματά του,

ἐγγελοῦσε ἡ καρδιά σου, διατι ὁ νέος εἶχε κλίσιν πρὸς τὸν Κυβερνήτην· τὸν ἐδέχθη αὐτὸς ὡς πατέρα τὸν υἱόν, ἀλλὰ τοῦ εἶπε : «Δὲν σ' ἐπαινῶ διὰ τὰ φορέματά σου καὶ πρὶν πατήσω τὰ χιώματα τὰ Ἑλληνικά, καὶ ἀφοῦ ἦλθα καὶ εἶδα τὸ ἐβεβαιώθημα, εἶναι καιροὶ πού πρέπει νὰ φοροῦμεν ὅλοι ζώνη δερματένια, καὶ νὰ τρώμεν ἀκρίδες καὶ μέλι ἄγριο· εἶδα πολλὰ εἰς τὴν ζωὴν μου, ἀλλὰ σὺν τῷ θεάμα ὅταν ἔφθασα ἐδῶ εἰς τὴν Αἴγυνα, δὲν εἶδα τί παρόμοιο ποτέ, καὶ ἄλλος νὰ μὴν τὸ ἴδῃ· προεἶδα μεγάλα δυστυχήματα διὰ τὴν πατρίδα, ἂν ἐσεῖς δὲν θὰ εἴσθε σύμφωνοι μαζί μου καὶ ἐγὼ μὲ σᾶς. Ἄ/ήτω ὁ Κυβερνήτης, ὁ σωτήρας μας, ὁ ἐλευθερωτὴς μας», ἐρώναζαν γυναῖκες ἀναμαλλιάρες, ἄνδρες μὲ λυβωματιᾶς πολέμου, ὀρφανὰ γδυτὰ, κατεβασμένα ἀπὸ τὰς σπηλιὰς· δὲν ἦτον τὸ συναπάντημά μου φωνὴ χαρᾶς, ἀλλὰ θρήνος· ἡ γῆ ἐβρέχετο ἀπὸ δάκρυα· ἐβρέχετο ἡ μερτιά καὶ ἡ δάφνη τοῦ στολισμένου δρόμου ἀπὸ τὸν γιᾶλὸν εἰς τὴν Ἑκκλησίαν· ἀνὰ τριχιάζα, μοῦ ἔτρεμαν τὰ γόνατα, ἡ φωνὴ τοῦ λαοῦ ἐσχιζε τὴν καρδίαν μου· μαυροφορεμένες, γέροντες, μοῦ ἐζητοῦσαν νὰ ἀναστήσω τοὺς ἀποθαμένους τοὺς, μανάδες μοῦ ἐδειχναν εἰς το βυζὶ τὰ παιδιὰ τοὺς, καὶ μοῦ ἔλεγαν νὰ τὰ ζήσω, καὶ ἔτι δὲν τοὺς ἀπέμειναν παρὰ ἐκεῖνα καὶ ἐγὼ, καὶ μὲ δίκαιο μοῦ ἐζητοῦσαν ὅλα αὐτὰ, διότι ἐγὼ ἦλθα καὶ ἐσεῖς μὲ προκαλέσατε νὰ οἰκοδομήσω, νὰ θεμελιώσω κυβέρνησιν, καὶ κυβέρνησις καθὼς πρέπει. Ζεῖ, εὐτυχεῖ τοὺς ζωντανούς, ἀνασταίνει τοὺς ἀποθαμένους, διατι διορθώνει τὴν ζημίαν τοῦ θανάτου καὶ τῆς ἀδικίας· δὲν ζεῖ ὁ ἄνθρωπος, ζεῖ τὸ ἔργον του, καρποφορεῖ, ἂν ὁ διοικητὴς εἶναι δίκαιος, ἂν τὸ κράτος ἔχει συνείδησιν, εὐσπλαγχνίαν, μέτρα σοφίας. Δύναμαι νὰ κάμω ἐγὼ ὅλα αὐτὰ, καὶ νὰ δικαιολογήσω τὴν παντοχὴν τοῦ κόσμου· δύναμαι νὰ πράξω μηδέν, χωρὶς τὴν σταθερὰν ἐμοφροσύνην τῶν πρώτων τοῦ τόπου· δὲν εἶναι κίνδυνος, ὅτι τὰ ἀγαθοεργήματά τοὺς εἰς τὸν ἀγῶνα ἔχυσαν πλησμονὴν ὀρέξεων, ἀπαιτήσεων εἰς τὰ στήθη τοὺς· — πλησμονὴ ἀφιλίωτη μὲ τὸ γενικὸ καλόν, μὲ τὸ κύρος τῆς ἐξουσίας καὶ μὲ τὴν εὐτυχίαν τοῦ λαοῦ· ἂν εὐρεθῶμεν εἰς ἀντιπαλίαν, ἀντίμαχοι εἰς τὸ φρόνημα, παῖς θὰ μονομερήσει· ἐγὼ ἢ ἐκεῖνος; — Ὑιὲ τοῦ Μαυρομιχάλη, διὰ νὰ μὲ τιμήσαις ἦλθες εὐμορφοστολισμένος, τὸ ἐννοῶ καὶ σὲ ἀγαπῶ, ὅθεν καὶ σοῦ ἀνοίγω τὴν καρδίαν μου. Ἦλθεν εἰς τὴν πατρίδα σας ἕνας ὁμογενὴς περισσότερος, δὲν ἤφερα ξένους ὀπλοφόρους, συνοδείαν μου ἔχω μόνον τὴν πειθῶ, τὸ φίλεργον καὶ τήμια γηρατεῖα· ὅχι ἐσὺ πού εἶσαι νέος, ἀλλὰ οἱ πλέον, πλέον γέροντες δὲν ἔχετε γνώση λευκαμένην ἀπὸ παλαιότητα καιροῦ. Ὡς ψάρι εἰς τὸ δίχτυ σπαράζει εἰς πολλὰς κινδύνους ἀκόμη ἡ Ἑλληνικὴ ἐλευθερία. Μοῦ ἐδώσατε τοὺς χαλινούς τοῦ κράτους· τίνας κράτους; μετροῦμε εἰς τὰ δάκτυλα τὴν ἐπικράτειάν μας, τ' Ἀνάπλι, τὴν Αἴγυνα, Πόρον, Ὑδραν, Κόρινθον, Μέγαρον, Σαλαμῖνα. Ὁ Ἰμβραῖμης κρατεῖ τὰ κάστρα καὶ τὸ μεσόγειον τῆς Πελοποννήσου, ὁ Κιουτάγιας τὴν Ρούμελη, πολλὰ νησιὰ βασανίζονται ἀπὸ αὐτεξούσιον στρατιώτην καὶ ἀπὸ πειρατεῖαν, τὰ δύο μεγάλα καράβια σας, εἶναι ἀραμμένα ξαρμάτωτα εἰς τὸν Πόρο, ἡ Ἀθήνα ἔφαγε πέρυσιν τοὺς ἀνδρειότερους τῶν Ἑλλήνων. Ποῦ τὸ θησαυροφυλάκιον τοῦ ἔθνους; Ἀκούω, ἐπουλήσατε καὶ τὴν δεκατιά τοῦ φτεينوῦ ἔτους, πρὶν ἀκόμα σπαρθεῖ τὸ γέννημα· ὁ τόπος εἶναι χέρσος, σπάνιοι οἱ κάταικοι, σκόρπιοι εἰς τὰ βουνὰ καὶ εἰς τὰ σπήλαια· τὸ δημόσιον εἶναι πλακωμένον ἀπὸ δύο ἑκατομμύρια λίρας στεργλίνες χρέος, ἀλλὰ τόσα ζητεῖτε οἱ στρατιωτικοί, ἡ γῆ εἶναι ὑποθηκευμένη εἰς τοὺς Ἀγγλοὺς δανειστάς· ἀνάγκη νὰ τὴν ἐλευθερώσωμεν μὲ τὴν ἰδίαν ἀπόφασιν, ὡς θὰ τὴν ἐλευθερώσωμεν καὶ ἀπὸ τὰ ἄρματα τοῦ Κιουτάγια καὶ τοῦ Αἰγυπτίου. Δὲν λυποῦμαι, δὲν ἀπελπίζομαι προτιμῶ αὐτὸ τὸ σκῆπτρον τοῦ πόνου καὶ τῶν δακρύων, παρὰ ἄλλο· ὁ Θεὸς μοῦ τό ἔδωκε, τὸ παίρνω, θέλει νὰ με δακτυμάσῃ· εἶμαι ἀπὸ τὴν φυλὴν σας· εἰς ἕνα μνημὲν μαζί μὲ σᾶς θὰ θάψω· ἔτι ἔχω, ζωὴν, παρουσίαν, φιλίας εἰς τὴν Εὐρώπην, κεφάλαια γνώσεων, ἀποκτημένα ἀπὸ τόσα θεάματα καὶ ἀκροάματα συμβάντων τοῦ κόσμου τῆς ἡμέρας μου τὰ ἀφιερώνω εἰς τὴν κοινὴν πατρίδα, ὅς ὑψώσωμεν τὸ μεγαλεῖον τῆς, ὥστε ὅποιος θελήσει, δυσκόλως νὰ τὸ ταπεινώσει, στερεωμένο εἰς ρίζας ἀρετῆς εἶναι ἀκαταμάχητον. Ἐκάμετε ἔργα πολεμικὰ ἀθάνατα. Βασιλεῖς καὶ ἔθνη σᾶς ἐπαίνεσαν, ἀλλὰ πίστευσέ μου, διὰ πολυετίαν ἀκόμη ἡ ζωὴ τοῦ προδρόμου πρέπει νὰ εἶναι στολισμὸς μας, ὅχι χρυσοῦφαντη χλαμύδα. Ὡς οἱ παλαιοὶ ἤρωες ἡ Βασιλεῖς τῆς Ἑλλάδος πρέπει νὰ φυτεύωμεν δένδρα, νὰ ἀνοίγωμεν δρόμους, νὰ παλεῖωμεν μὲ τὰ θηρία τοῦ δάσους, νὰ δέσωμεν τὴν κοινωνίαν μας μὲ νόμους συμφώνους μὲ τὸ ἔθνος μας· οὔτε ὀπίσω, οὔτε ἐμπρὸς τοῦ καιροῦ μας· μὴ μοῦ ζητεῖτε ζωγραφίαις παλότεμες εἰς οἰκοδόμημα ἀκόμη ἀτελείωτον. Μέτρο καὶ ἄστρο εἰς δεινὰ Ἑλληνικὰ θεράπεια Ἑλληνική. Μὲ τὸ στόμα μας, ὅχι ὡς οἱ χειροῦργοι τῆς Εὐρώπης κόφτοντας, ἀλλὰ μὲ τὸ στόμα μας νὰ βυζαίνωμεν τὸ ἔμπροσθεν τῆς πατρίδος μας, διὰ νὰ τὴν γιάνωμεν.

Ἄν δὲν μᾶς ἀποστραφεῖ ὁ Μεγαλοδύναμος καὶ ἀξιωθῶμε τὴν εὐλογίαν του, τὰ ἀκροθαλάσσια

μας θὰ στολισθοῦν ἀπὸ εὐμορφες πολιτεῖες, ἡ σημαία ἡ Ἑλληνική θὰ ἀσπάζεται εἰς τὰ πελάγη, ἡμερὶς δένδρα θὰ ἀνθίζουσιν εἰς τὰ ἄγρια βουνά, καὶ οἱ ἐρημιᾶς θὰ πληθύνουν ἀπὸ κατοίκους καὶ ὄχι εἰς τὰς ὥρμας ἡμέρας τῶν ἀπογόνων ὅσα σοῦ προλέγω, ἀλλὰ ἐστὶ θὰ τὰ ἰδεῖς πού'σαι νέος. θὰ ζήσεις καὶ θὰ γεράσεις. Ἐνὰ μόνον φοβοῦμαι πολὺ καὶ μὲ δέρνει ὑποψία, τρέμω τὴν ἀπειρίαν σας. Ἄν ἡ νέα κυβερνήσις τύχη νὰ συγκρουσθεῖ μὲ συμφέροντα ξένων δυνάμεων— ἐπειδὴ κάθε τόπος ἔχει χωριστὰ τὸ μυστήριον τῆς ζωῆς του, τὸν νόμον τῆς εὐτυχίας του, ἂν πλανηθεῖ ὁ ἑλληνισμὸς σας καὶ σηκωθεῖ σκοτάδι μεταξὺ μας, ὥστε ἐσεῖς νὰ μὴ διαβάξετε εἰς τὴν καρδίαν μου, θολωθοῦν καὶ μὲ οἱ ὀφθαλμοί, ποῖος ἤξεύρει;... ποῦ θὰ πάμε, τί θὰ γανοῦμε; Ἐπινάξετε τὸ καρδόνι τῶν ἀλλοφύλων, ἀλλ' οἱ πλεκτάνες τῆς διπλωματίας ἔχουν κλωστὲς πλυνήτριες, φαρμακερές, κλωστὲς θανάτου, ἄφαντες, καὶ ἐσεῖς δὲν τὰς ἐννοεῖτε. Κατεβαίνω πολεμιστὴς εἰς τὸ στάδιον, θὰ πολεμήσω ὡς Κυβερνήσις, δὲν λαθεύομαι, τὸν ἔρωτα τῶν προνομίων ποῦ εἶναι φυτευμένος εἰς ψυχὰς κυλλῶν, τὰ ὄνειραπολήματα τῶν λογιωτάτων, ξένων πρακτικῆς ζωῆς, τὸ φιλόποπτο, κυριαρχικὸ καὶ ἀνήμερον ἀλλοεθνῶν ἀνδρῶν. Ἡ νίκη θὰ εἶναι δική μας, ἂν βασιλεύει τὴν καρδίαν μας, θεὸς ζηλότυπος, μόνον τὸ αἶσθημα τὸ Ἑλληνικόν· ὁ φιλόκορος τῶν ξένων εἶναι προδότης.

Εἶθε οἱ νέοι τῆς Ἑλλάδος νὰ εἶναι βοηθοὶ μου καὶ πρῶτος ἐσύ. Μὴ φορεῖς πυλινὰ φορέματα ἀταίριαστα μὲ τὴν ἐνδοίαν τῶν πολλῶν καὶ κεφάλαιον θαυμάσιον ἢ ἀφορμή, ἢ ἀπόκτησίς του, κακῶν ὀρέξεων καὶ πράξεων· μὴ θέλεις ἄλλο στολίδι καὶ καύχημα, εἰμὴ ὅτι εἶσαι ἀπὸ οἰκογένεια δοξασμένη, ποῦ τόσο ἔχυσε αἷμα ἀνδρειομένο διὰ τὴν ἀναγέννησιν καὶ τὴν ἐλευθερίαν τῆς Πατρίδος.

Ὁ φιλικήθης διηγητὴς τῆς συνομιλίας τοῦ Κυβερνήτου μὲ τὸν Μαυρομιχάλη, μὲ ἐπρόσθεσε ἀκόμη, ὅτι σμίγοντας ὁ νέος τὴν ἡμέραν ἐκείνην φίλον του, τοῦ εἶπε : «Σήμερον ὁ Κυβερνήτης μὲ ἔκρινε νὰ ἐντραπῶν. Θεία ἐντραπή, θυρωρὲ πολλῶν ἄρετῶν ! Διατὶ νὰ μὴν προφυλάξεις τὸν Γεώργιον Μαυρομιχάλη τίς 27 Σεπτεμβρίου, καὶ ἀντὶ νὰ σκόψῃ νὰ φονεύσῃ τὸν ἄνδρα, νὰ ἤθελε σκόψῃ νὰ τοῦ ριλήσῃ τὸ χεῖρ ! Ἄξιζαν τὰ χεῖρια τοῦ πατρὸς του ! Πλοκή σκοτεινὴ τῶν ἀνθρωπίνων πραγμάτων ! ἢ συνείδησις τῶν Ἑλλήνων ὅς ὁμολογήσει, ποῖος ἦτον μᾶλλον ἐραστής τῆς ἀληθινῆς εὐτυχίας τοῦ Γεωργίου Μαυρομιχάλη, ὁ φονευμένος, ἢ οἱ σύμβουλοι τοῦ φόνου; Ποῖοι οἱ σύμβουλοι; Κριτὴς Θεὸς τοὺς γνωρίζει. Δὲν ἐσέβετο, δὲν ὑπολήπτετο ὁ ἀρχηγὸς τοῦ κράτους τὴν οἰκογένειαν τῶν Μαυρομιχαλαίων; Ἀλλὰ τὴν ἀντιμάχετο μόνον εἰς θελήματα μὴ συμφωνὰ μὲ τοὺς νόμους καὶ μὲ τὰ δίκαια τῆς κοινότητος.

Βλασφημία ἐναντίον τοῦ πνεύματος ἦτον ἡ δολοφονία τοῦ Κυβερνήτου, ἀπὸ τὴν ὁποίαν βλάσφημον ἁμαρτίαν δὲν εἶναι ἄλλη χειρότερη καὶ ἀενάως τιμωρούμενη. Δὲν εἶναι τὸ πνεῦμα ποῦ ἐγέννησε, σῶζει καὶ φιλιώνει τὰ πάντα, πηγὴ ὑγείας καὶ κάλλους, σύνθετος Θεοῦ. Καταστρέφεται ἡ κτίσις, μιάνεται ἡ κοινωνία, ἂν λείψαι ἡ ἀγιοσύνη τοῦ πνεύματος. Παρυστάτης τῆς χάριτος τοῦ νοῦς εἰς τὴν Ἑλλάδα ἐπαινέθη ἀπὸ εἰδήμονας ὁ τριετής Κυβερνήτης ! Ἦλθε εἰς τὰ 1828, ἐφονεύθη εἰς τὰ 1831.— Σύντομον, αἰφνίδιον ἔργον ὁ σκοτωμὸς ἀόπλου ἀνδρός· ψυχὴ ἡ κλωστή, τὸ μαχαίρι κυφερὸν, ἀλλὰ δυσκολοκατόρθωτον νὰ λούσεις τὴν ἀνομίαν, νὰ ἀφανίσῃς τὴν δυσφημίαν, νὰ ἀπορύγῃς τὰ βασανιστήρια τῆς τιμωρίας. Καὶ ὁ ἄψυχος κόσμος μάχεται συχνά, ἐκδικητὴς τοῦ ἀθώου αἵματος· σὲ καταποντίζουσιν οἱ βρυχῆς καὶ τὰ χαλάζια τοῦ οὐρανοῦ, σὲ τιμωρεῖ τὸ σπαθί τοῦ ἐχθροῦ.

Τὸ συνέδριον τῶν Ἑλλήνων ὡς μνημεῖον καθαρισμοῦ, ὡς δεῖγμα σεβασμοῦ, εὐγνωμοσύνης, ἐψήφισεν ἀνδριάντα εἰς τὸν Κυβερνήτην καὶ δὲν τοῦ ἔγινε ἀκόμη· μὴ κάμετε, μὴ τοῦ στήσετε τὸν ἀνδριάντα· ὥρες ὥρες θὰ βλέπομε νὰ ἀνοίγουν οἱ πληγές του, νὰ τρέχουν αἷμα· ἰδρωτὰ καὶ αἷμα θὰ ρέει τὸ μαρμαρένιον ἀγάλμα· καὶ ξεύρετε πότε; ὅταν ἡμεῖς μὲ τόσῃν ἐλπεινότητᾳ ἐσωτερικῇ, καὶ ἐξωτερικῇ ἀνυποληψίαν, πάλινκαρευόμεθα νὰ πάρουμε κάπτρα, χῶρες καὶ βασιλεία, καὶ ἂν συνείδησις καὶ ἀλήθεια μᾶς ξετυφλῶναι τὰ μάτια, τότε ἀλλάζομε φύλλον καὶ ὑπερήφανοι νὰ ζητοῦμε διακονίαν ἀπὸ ξένους δυνατοὺς. Αὐτὰ εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ ἐμψρονος ἀνδρός εἶναι μαρτύριον βαρύτερον ἀπὸ τὸ μολύβι τῶν Μαυρομιχαλαίων. Τινὲς λέγουσιν, καὶ δὲν ἐκστράτευσεν ὁ Ἀλέξανδρος τῆς Μακεδονίας μὲ μόνον 35 χιλιάδες στρατεύματα καὶ μὲ μισθὸν ἑκατομμύριον φράγκα καὶ ἐθριάμβευσεν τὴν ἀπέραντον βασιλείαν τῶν Περσῶν; Ναί, ἀλλ' ὁ Ἀλέξανδρος εἶχε ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον ἡμεῖς δὲν ἔχομεν, πνεῦμα· δὲν ἐννοῶ πνεῦμα διαστροφῆς, φθόνου, φόνου, διχονοιῶν, πνεῦμα ρηχὸν ἀτεχνίας, διατὶ ἀπὸ τέτοια πνεύματα εἴμεθα πνευματωδέστατοι· ἀλλὰ πνεῦμα συνέσεως, μεγαλοψυχίας. Ὁ Ἀλέξανδρος εἶχε εἰς τὰ φυλλοκάρδιά του τὴν λατρείαν τῶν παλαιῶν ἡμερῶν καὶ πόθον δόξης· ὤθεν εἰς τὰς πεδιάδας τῆς Τρωάδος ἔστησε γυμνικοὺς ἀγῶνας καὶ ἔσυρε χορὸν μὲ τοὺς ὀπλαρχηγούς του, γύρω εἰς τοὺς τάφους

τῶν ἡρώων, καὶ ἐμακάριζε τὸν Ἀχιλλεύ. διὰτὶ ἔλαβε Ὅμηρον ἐπαινέτην, καὶ ὡς ἓνας τῶν ἡμιθέων ἐκείνων ἐπυλαμοῦσε εἰς τὰς μάχας, εἶχε τὴν σοφίαν τοῦ Ἀριστοτέλους, τὴν ποιήσιν τοῦ Πινδάρου εἰς τὰ ἔργα του. Ὡς ἱερὸν θεμέλιον τῆς μεγάλης ιδέας ἔσταινε μὲ ἀλήθειαι ὁ ἀτυχὴς τῶν Ἑλλήνων, ὁ ὁποῖος εἰς τὰ ἥμισυ τριετίας του ἐκινουῦσε εἰς τὴν ἐπικράτειαν στρατεύμα ἐντόπιον δεκατρεῖς χιλιάδες, καὶ πέντε χιλιάδες τακτικῶς, καὶ πενήντα ὀκτὼ καράβια τοῦ πολέμου, καὶ ἐδημιούργησε εἰς τὸ στενὸν τῆς ὥρας τὸ στρατιωτικὸν σχολεῖον εἰς τὸ Ναύπλιον καὶ τὸ ἐκκλησιαστικὸν εἰς τὸν Πόρον, καὶ νυχθημερίου καὶ ἀγροκήπιον, καὶ τὸ Γυμνάσιον εἰς τὴν Αἴγινα, καὶ ἀλληλοδιδασκατικὰ διὰ τὸν λαὸν παντοῦ, φτερά ὁσίων ἐλπίδων, καὶ εἰς τὰ χέρια τοῦ ὁποῖου τὸ δάνειο θὰ ἀνθίζε, ὡς ἀνοιξὴ καλῆς χρονιάς. Ὁ θεμελιωτὴς τῶν Εὐελπίδων δὲν προόριζε τὸ σπαθί τῶν φιλοπαλέμων καὶ εὐπατρίδων νέων, ἀκονισμένον ἀπὸ τὴν ἐπιστήμην νὰ κοιμᾶται εἰς τὴν θήκην του, ἀλλὰ κράτος ἐσωτερικῶς εὐτυχισμένο, τότε καὶ ὡς ἐκ θείας μοίρας δοξάζεται ἐξωτερικῶς, κρατεῖ ὑψηλὰ τὴν ἐθνικὴν σημαίαν, καὶ τὴν φέρει νικήτριαν εἰς τὸν κόσμον.

Σοφὴ ἡ τέχνη καὶ ἡ πρόνοια τοῦ ἀνδρός ὡς ὅλων τῶν ἀξίων ἀνδρῶν· ἡ 27 Σεπτεμβρίου ἐτσάκισε τὸν φιλόπατρι τεχνίτην, τὸν ἄμισθον ἐργάτην καὶ μετὰ θάνατον ἐδοκιμάσθη καὶ ἐμαρτυρήθη ἐντελέστερα τὸ προορατικὸν του.

Νυμφίος τῆς Ἑλλάδος εἶναι τὸ πνεῦμα, ὅταν αὐτὸς ὁ νυμφίος συζευχθεῖ μὲ τὸν Πλάτωνα καὶ Ἀριστοτέλη, τὰ σκήπτρα τῆς φιλοσοφίας βασιλεύουν τὸν κόσμον, κρατούμενα ἀπὸ χέρια Ἑλληνικὰ· ὅταν μὲ τὸν Ἀλέξανδρον, φθάνομεν τροπαιοφόροι ἕως εἰς τὴν Γάγγη ποταμὸν· ὅταν πάλε ἡ Ἑλληνικὴ φυλὴ κάμει διαζύγιον ἀπὸ τὸν εὐμορφον νυμφίον τῆς καὶ σκοταδιάζει ὁ ἥλιος τοῦ ὀρθοῦ λόγου, τότε ἡ αἰχμαλωσίς τῆς Ἑλλάδος εἰς τοὺς Ρωμαίους, καὶ εἰς μελίσσι βαρβάρων τῆς Δύσεως, καὶ εἰς τοὺς Ὀθωμανούς, καί, διὰ νὰ μὴ μακρολογῶ τὸ πικρὸν ἡμερολόγιον τοῦ διαζυγίου, εἰς τὰς ἡμέρας μας καίμε τὰ καράβια μας εἰς τὸν Πόρο μὲ δαυλὴ Ἑλληνικὴ, σκοτώνομε τὸν Κυβερνήτη, σέρνομεν ὡς ἐγκληματίαν προδοσίας τὸν Κολοκοτρώνη εἰς τὴ γαλιτίνη, καὶ ἀράζομε τὸν Πάρκερ εἰς τὰ Ἀμπελάκια.

Αὐτρωτὴς τοῦ κόσμου εἶναι τὸ πνεῦμα, ἀλλὰ διὰ νὰ σὲ λυτρώσῃ πρέπει νὰ τὸ δοξολογεῖς καὶ νὰ τὸ ἀσπάζεσαι ὡς τὰς εἰκόνας τῶν Ἀγίων εἰς τὰς Ἐκκλησίας.

Τὸν μακαρίτην Ἰωάννην Καποδίστριαν δὲν ἀντεπληρώσαμεν μὲ πνεῦμα, ὥστε νὰ σωθοῦμε καὶ νὰ συνδοξασθοῦμεν ἡμεῖς καὶ ἐκεῖνος.

Σημειώσεις

Σελὶς 304. Τὸ προορατικὸν του. — Τὰς 2 Δεκεμβρίου 1830 ἔγραψε πρὸς τὸν Μαιζὸν ὑπουργὸν τῶν ἐξωτερικῶν. «Licencier 2, ou 8000 soldats sans leur faire un sort... ce serait compromettre la sureté interieure du nouvel état. κ.λπ. Δὲν τὸ βλέπομεν; δὲν εἶπε καὶ ἄλλα πολλὰ ὡς προφήτης; Τὰ στρατοδικεῖα δὲν ἔφρασαν εἰς τὴν ἡμερότητα τῆς ψυχῆς του, οὔτε εἰς τὸν πατριωτισμὸν του, οὔτε ἡ πολιτικὴ του ἐπιστήμη τὰ θεωροῦσε σωτήρια. Μὴ πῦρ καὶ σίδερον, ἀλλὰ μὲ τὸ στήμα σου βύζανε τὴν πληγὴν, θεάρεστο καὶ τεχνικώτερον ἂν προλάβεις τὸ μόλυσμα, ἔθεν ὁ Κυβερνήτης εἰς τὴν ἰδίαν ἐπιστολὴν λέγει ἀκόμη: «Ayant une propriété respecteraient la propriété. Hors de cette combinaison je n'en connais aucune autre. — Ces hommes qui sont aujourd'hui consommateurs deviendraient producteurs.

Πρόνοια καὶ ἀπόφασις τοῦ Κυβερνήτου ἦτον νὰ μοιράσῃ τὰ Τουρκικὰ κτήματα Ἀττικῆς καὶ Βουλγαρίας εἰς τοὺς χωρικοὺς τῶν δύο ἐπαρχιῶν νὰ τοὺς φιλιώσει μὲ τὴν γῆν τους, νὰ εἶναι ὑπέρμαχοι αὐτῆς κ.λπ. — Οἱ φιλοίστορες θέλει εὐχαριστηθοῦν εἰς τὴν ἀνάγνωσιν τευχίου κοινοποιήσεως εἰς τὴν Βουλὴν τῆς Γαλλίας τὸ ἔτος 1831, 8 Φεβρουαρίου, διὰ μέσου τοῦ ἀξιολύμου φιλέλληρος Ἑυνάρδου. — Εἰς πᾶσαν φράσιν τοῦ ἐγγράφου ἐννοεῖ ὁ ἀναγνώστης τὸ κοινὸν τοῦ Κυβερνήτου:

Il ne faut plus accorder de fonds comme une charité, d'abord parce qu'ils seraient perdus pour les puissances, ensuite parce que des sommes trop minimes ne peuvent servir à une organisation positive et solide. Ces demi-secours ne font qu'humilier la Grèce sans la consolider; il faut l'aider efficacement en revenant au mode d'un emprunt assez considérable pour servir à son entière régénération.

Voici quelques explications à cet égard.

L'emprunt demandé aux puissances ne sera point dépensé de suite, mais servira en très-grande partie à tout organiser, et à metre en produit les ressources à venir de la Grèce.

Une partie sera placée dans une banque hypothécaire; qui prêtera aux cultivateurs et aux marins sur l'hypothèque de leurs biens et de leurs vaisseaux; cet établissement fournira encore des boeufs, des semences, des outils aux pallicari, qui recevraient en récompense des terres nationales; toutes ces avances porteraient l'intérêt de huit pour cent. (Actuellement les cultivateurs empruntent jusqu'à vingt et vingt-cinq pour cent).

Une partie servira à acheter les biens des Turcs et des mosquées dans l'Attique et dans l'Eubée; ces biens s'oblieront au quart de leur valeur.

Une partie servira à rembourser les dernières avances faites au gouvernement grec par les trois puissances.

Un quart seulement servirait aux dépenses de l'administration pour les années 1831, 1832 et 1833; dans les années suivantes les revenus de la Grèce, augmentés par les dîmes payées sur les terres cultivées et par le produit des douanes, suffiront, et au-delà, aux besoins du nouvel Etat. Ses revenus actuels vont net à quatre millions de francs. Or, si la Grèce, sans l'île d'Eubée, sans l'Attique, avec la plus grande partie des terres incultes, sans commerce, enfin dans un état provisoire qui ne permet aucune organisation fixe, a déjà quatre millions de rentes; n'a-t-on pas l'assurance que, protégée et aidée à faire valoir ses nombreuses ressources, elle sera promptement en état, non-seulement de se suffire à elle-même, mais encore de payer ses dettes; surtout si l'on considère qu'en donnant des terres aux troupes, elle pourra en licencier une grande partie qu'elle est obligée de nourrir, faute de pouvoir leur fournir le moyen de s'établir comme cultivateurs?

Pour sûreté de l'emprunt, la Grèce donnera :

1°. L'hypothèque sur tous les fonds versés à la banque hypothécaire;

2°. L'hypothèque sur les biens achetés des Turcs; ces biens tripleront, ou quadrupleront de valeur aussitôt que la Grèce sera organisée;

3°. Enfin la Grèce donnera l'hypothèque sur les revenus de la douane, qui montent actuellement à 1800 mille francs par année.

Les intérêts de l'emprunt, plus un amortissement de 1 pour cent, seront payés avec l'intérêt de 8 pour cent reçu de la banque hypothécaire, et avec les rentes des biens rachetés des Turcs. Si ces divers revenus ne suffisaient pas, le surplus serait fourni sur le produit des douanes.

A mesure de vente des biens nationaux provenant de l'Attique et de l'Eubée, les produits seront versés en déduction de l'emprunt.

Les résidents des trois puissances, ou des agents particuliers des gouvernements, recevront directement des divers établissements chaque mois les revenus qui auront été affectés à l'emprunt.

Avec de pareilles hypothèques les puissances ne peuvent courir aucun risque. Leurs agents suivront pour ainsi dire journellement l'emploi des fonds, qui ne seraient livrés qu'au fur et à mesure des besoins de la Grèce, et de sa caisse hypothécaire; il est même probable que la somme entière de 60 millions ne sera pas nécessaire, car plusieurs personnes ont déjà offert d'acheter des biens nationaux. Le gouvernement grec a dû refuser de vendre, parce que les prix offerts n'étaient pas en proportion avec la valeur réelle des terres.

2. ΔΙΗΓΗΣΙΣ ΝΙΚΗΤΑΡΑ *

Ἐγεννήθηκα εἰς ἓνα χωριὸν Μεγάλῃ Ἀναστάσεια ἀπεδώθε ἀπὸ τοῦ Μυστρᾶ πρὸς τὴν Καλαμάτα. Ὁ προπάππος μου ἦτον πρεσβὺς καὶ ὁ πατέρας μου ἔφυγε 16 χρονῶν καὶ ἐπῆγε μὲ τὰ στρατεύματα τὰ ρωσικὰ στὴν Πάρο καὶ ἦτον πολεμικός. Τὸν ἐσκότωσαν εἰς τὴν Μονοβασιὰ μαζὶ μ' ἓνα ἀδελφόν μου καὶ μ' ἓνα κονιάδο μου.

Ἀπὸ 11 χρονῶν μαζὶ μὲ τὸν πατέρα μου ἔσερνα ἄρματα.

Ἐτουφέκισα ἓνα Τοῦρκο στὸ Αἰοντάρι. Ὁ Τοῦρκος ἦτον κλέφτης καὶ ἦτον μὲ τὸν γέρο Κολοκοτρώνη-Κλέφτες ἐκεῖνοι, ἡμεῖς ἄρματολοι.

Ἐπῆγα εἰς τὴν Ζάκυνθο 18 χρονῶν.

Ἀφοῦ σκοτώθηκε ὁ Ζαχαριάς, ὁ Ἀναγνωσταρᾶς συμβιβάζει τοὺς ἐχθρευμένους κλέφτες καὶ πάγει εἰς Κορφοῦς. Ὁ Ζαχαριάς ἦταν στόλος τῶν κλεφτῶν. Ὁ Ἀναγνωσταρᾶς ὁμιλεῖ μὲ τὸν Μοτσηνίγο εἰς Κορφοῦς καὶ μὲ τὸν Μπενάκη κάμνει ἀναφορὰς εἰς τὸν Αὐτοκράτορα. Εἰς τὴν Ζάκυνθον τότε πάγω, γραφόμεθα εἰς τὰ στρατεύματα ὡς 5.000. Τότε ἔχουν... ἤμαε στὴν Ναύπολη. Εἴμεθα 15 χιλ. γὰ πᾶμε στὴν Ρώμη. Ἐτσακίσθηκε ὁ Αὐτοκράτορας ὁ Ροῦσος εἰς τὸ Ἀούστερλιτς. Μᾶς κυνηγοῦν οἱ Γάλλοι. Ἐπιστρέφουμε. Τότενες οἱ κλέφτες ἐχαλάσθηκαν, ὁ Γέρος ἐγλύτωσε. Ὑπάγω μὲ τὸν Γέρο Κολοκοτρώνη εἰς τοῦ Ἀλῆ Φαρμάκη.

* Πρωτοδημοσιεύτηκε ἀπὸ μᾶς ἀπὸ αὐτόγραφο χειρ. τοῦ Τερτσέτη. Βλ. τὴν ἐργασία μας «Βίος Νικήτα Σταματελοπούλου ἢ Νικηταρᾶ. Καταγραφαὶ Γεωργίου Τερτσέτη ἐκ τεσσάρων νέων χειρογράφων. Πραγματεῖαι τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν, τόμος 20, ἀριθ. 2. Ἐν Ἀθήναις 1953». Τὰ χειρόγραφα αὐτὰ τοῦ Τερτσέτη δωρήθηκαν ἀπὸ μᾶς στὴν Ἀκαδημία Ἀθηνῶν.

Νικήτας Σταματελόπουλος ἢ Νικηταρᾶς

Ἐπήγαμε εἰς τοὺς Κορρούς, πᾶμε στοὺς Τσάμηδες στὴν Ἰσχυροιά. Εἶχαμε συνομοσίκα νὰ φέ-
ρουμε στρατεύματα στὴν Πελοπόννησον νὰ χτυπήσουμε τὸν Βελή πασά. Εἴμεθα ἀκουσμένοι μὲ
τὸν Δονζελότ.

Ὅταν εἴμεθα στὴν Ἀγία-Μαύρα πηγαίνουμε στὴν Ζάκυνθο νὰ ἐνοηθοῦμεν καὶ ἔπειτα νὰ
πᾶμε στὴν Γαστούνη, οἱ Ἀγγλοὶ παίρνουν Ζάκυνθον Κεφαλ.

Εἰς τὴν Ζάκυνθον οἱ δικοί μας, πατέρας μου, Πετιμεζᾶς, Κολοκοτρώνης, ἐμπῆκαν εἰς τὴν
δουλεύειν τὴν Ἀγγλικήν. Ἡμεῖς ἀπολιποθήκαμε. Ὁ πατέρας μου μοῦ ἔστειλε ἓνα γράμμα.

Τί μοῦ λέγει ὁ Γέρο Κολοκ., ὅταν ἐνόμιζε ὅτι θὰ πάρουν πριζονέρηδες τοὺς ἰδικούς μου τοὺς
Πελοποννησίους. Ὁ Πομόνης μοῦ φέρνει τὸ γράμμα εἰς τὴν Ἀγίαν Μαύραν. Ἐβγήκε φωνὴ ὅτι οἱ
δικοί μας ἐπιάσθησαν αἰχμάλωτοι εἰς τὴν Ζάκυνθον ἀπὸ τοὺς Ἀγγλοὺς καὶ τοὺς πᾶνε εἰς Μάλτα.
Πᾶμε μοῦ εἶπε ὁ Γ.Κ. ¹ νὰ πέσουμε εἰς ἓνα καράβι ἀγγλικόν, θὰ μᾶς πάρουν καὶ ἔτσι πᾶμε καὶ ἡμεῖς
εἰς τὴν Μάλτα. — Βλαστήμα τους, τοῦ εἶπα. Τοῦ ἐδειξά τὸ γράμμα ἀπὸ Ζάκυνθον καὶ τὸ ἔκαφα.

Λέμε εἰς τὸν Καμούς νὰ πᾶμε στὴν Πελοπόννησον διὰ νὰ μὴ πεθάνει εἰς ξένον τόπον ὁ Ἀλὴ
Φαρμάκης. Τὸ ἔχουν ἁμαρτία οἱ Τούρκοι νὰ πεθάνουν εἰς σὺνορα χριστιανικά. Τὸ λέγει ὁ νόμος,
ἡ πίστις τους.

Πᾶμε εἰς τὴν Ζάκυνθον μὲ τὸν Ἀλὴ Φαρμάκη. Ἀπατήσαμεν τὸν Καμούς.

Ἐμπήκαμε εἰς τὴν δουλεύειν τῆς Ἀγγλίας, ὁ Γέρος δὲν ἐμπῆκε τῆς γραμμῆς, ἐγὼ ἐμπῆκα
σὺν ἀξιωματικῷ βαλοντάριος.

Κατὰ τὸν Μάρτιον μῆνα ἐπιστρέφομε εἰς τὴν Ἀγία Μαύρα γιὰ νὰ τὴν πάρουμε. Οἱ Σουλιῶτες
ἐβγήκαν σὲ κάτι βουνά καὶ μιλοῦν μὲ τὸν Γέρο. Ἡμεῖς πολεμήσαμε 16 χρόνους, δὲν καταδεχόμεθα.
Θὰ πολεμήσουμε ὅχι σὺν ἐσᾶς ποὺ δὲν ἐρρίξατε ἓνα τουφέκι στὴν Ζάκυνθο. Καλ. : Θὰ πολεμήσουμε καὶ
θὰ τιμῶμεν τὸν βασιλέα μας.

Ἐπολεμήσαμε καὶ ἐβγάλαμε ἀπὸ τὴν θέσιν τους τοὺς Ρουμελιῶτες καὶ Φραντσέζους. Ἐπήραμε
τὴν Γόρα μὲ ρεσάλτο.

Ἐπειτα ἐπήγαμεν στὴν Μεσσήνα. Ὁ Τζούρτζ ἐπιστρέφει ἀπὸ τὴν Ἀγγλίαν νὰ κάμει νέο
ρεγκιμέντο.

Ὅταν ἐστάλλῃ ὁ Ναπολέων στὴν Ἑλβα ὁ Κάμβελ διέλυσε τὸ τάγμα ἀπὸ φθόνο.

Ὁ πατέρας μου μὲ τὸν Ἀναγνώστη, υἱὸς τοῦ Ζαχαριᾶ, πᾶνε στὴ Μάνη διὰ τὸ συμπεθερίο.
Συμφωνοῦν. Θέλει πάει στὸ Τσερίγο. Ἀπὸ φουρτούνα πᾶνε στὰ Βάτικα. Ἐγνώριζε ἓνα φίλο τοῦρκο,
νομίζει ὅτι εἶναι αὐτὸς καὶ ἦτον ἄλλος. Τοῦ στέλνει χαιρετίσματα. Τοὺς παίρνουν πρὸς φιλοφροσύνην,
τοὺς πιάνουν, τοὺς δένουν.

Ἀπὸ τὸ Τσερίγο στέλνει ὁ Κουμαντάντες. Οἱ Τούρκοι τοὺς σφάζουν, τὸν Ἀναγνώστη, τὸν ἀδελ-
φὸ μου, τὸν πατέρα μου. Λόγοι τοῦ Γέρου Σπαματέλου : Τὰ παιδιὰ εἶναι ἀναστημένα εἰς τὴν Φραγκιά,
ἐγὼ ἔκαμα καλὰ καὶ κακὰ. Νὰ μὲ κόψετε ἐμένα νὰ κάμω χαλάλι τὸ γάλα τῆς μάνας μου, ὅχι τὰ
παιδάκια μου.

Εἰς τὸν Ἀναγνώστη τὸν ἐλέγχουν διὰ τὸν πατέρα του. Εἰς τὸν ἀδελφόν μου προβάλλουν ν' ἄλ-
λάξει τὴν πίστιν. Θὰ πάω ἐκεῖ ποὺ πάγει ὁ πατέρας μου. Κάθισε νὰ σὲ κάμομε Τούρκο. Τοῦ
δείχνουν τὸν πατέρα του σκατωμένον. Γίνου Τούρκος. Τὸ παιδί κάμνει τὸν σταυρό του. Ἐγινε ἀπὸ
τὸ αἷμα σταυρός. Πῆραν τὰ κεφάλια τους στὴν Τριπολιτσά.

Ὁ Ἀναγνωσταρᾶς παραπονιέται ἀπὸ τοὺς Ρούσους εἰς τὸν Καπνίστη, ὑπεσπιστὴ τοῦ Αὐτο-
κράτορος, διὰτὶ νὰ μᾶς παρατήσῃ ἡ Ρουσία. Γώρα μᾶς ἄφησαν οἱ Ἀγγλοὶ.

Γράφουν στὸν Σινδρίνη νὰ ξεσηκώσουν τὰ ὀνόματά μας. Ἐρχεται ἀπάντησις ἀπὸ τὸν αὐτο-
κράτορα νὰ πᾶμε εἰς τὴν Ρουσία νὰ μᾶς δώσει γῆν, ὅλα τὰ καλὰ, ζῶα καὶ εἰς δέκα χρόνους
νὰ ἐπιστρέφομε ὅτι μᾶς ἔδωσε. Στέλνουμε τὸν Ἀναγνωσταρᾶ, Χρυσοσπάθη, εὐρίσκουν τὴν Ἐσαι-
ρεία. Ὁ Καποδίστριας τοὺς λέγει, σύρτε ἐπίσω, ἐδῶ ζοῦν ἀρκοῦδες, κροῦσταλλα πολλά. Ἦτον
στοχασμὸς νὰ πᾶμε ἀποικίαι. Ὁ Ἀναγνωσταρᾶς μοῦ λέγει : δὲν ζοῦμε ἐκεῖ. Σχέδια περὶ ἐπανα-
στάσεως. Νὰ ζήσουμε εἰς βουνά μὲ γένεια.

Ὁ Ἀναγνωσταρᾶς μὲ ἄλλους πᾶνε στὴν Ρουσία ὁμιλοῦν μὲ τὸν Καποδίστρια.

Φεύγω ἀπὸ τὴν Ζάκυνθον καὶ ἔρχομαι εἰς τὴν Μάνη καὶ ἀνταμώνω τὸν Χρυσοσπάθη. Ἐγὼ
ἐχειροτόνησα τοὺς καλογήρους. Στὰς 18 ἀνταμώνω μὲ τὸν Χρυσοσπάθη.

1. Γ.[έρο] Κ.[ολοκοτρώνης].

Εἰς τὸ Μοναστήρι στὲς Καλτεζιὲς ἐνδύθηκα ὡς δοῦλος διὰ νὰ πάγω στὴν Ὑδρα, νὰ ἀνταμώσω τὸν Ἀναγνωσταρᾶ. Δημεριάζω μὲ τὸν Παπᾶ εἰς ἓνα φίλον τοῦ Καλογήρου. Ὁμιλίες μὲ τὸν νοικοκύρη. Ἐκαμες κλέφτης ; Ἀγνάντευσα τὴν Τριπολιτζά. Εἰς τὸ Ἄστρος. Βλέπω τὸ Παλαμῆδι.

Ἐπήγαμε εἰς ἓνα χωριό ποῖος εἶσαι ; Δοῦλος. Ἐκαμες κλέφτης ; Κατὰ ποῦ τοὺς γνωρίζω τοὺς κλέφτες ἐγώ ; Ἀπὸ τὲς Καλτεζιὲς πηγαίνοντας εἰς τὸ Ἄστρο ἔβλεπα τὴν Τριπολιτσά. Ἐλεγα πότε νὰ ἐμπῶ μὲ τὸ σπαθί μου. Οἱ Τοῦρκοι ἔλεγαν, ἀνάθεμα τὸ σπίτι σας, τῶν χριστιανῶν. Ἀπὸ τὸ Ἄστρο ἐκοίταζα τὸ Παλαμῆδι. Εἶπαν τοῦ Παπᾶ νὰ δώσῃ ἓνα γρόσι διὰ ἐμέ. Εἶναι δοῦλος. — Δὲν μοιάζει δοῦλος, εἶπε ὁ πατέρας τοῦ Ζαφειρόπουλου. Τὸ ἔδωσε ὁ Καλόγερος τὸ γρόσι, δὲν τοῦ τὸ ἔδωσα, δὲν ἤθελα νὰ δώσω ποτὲ χαράτσι τοῦ Τούρκου.

Ἀναγνωσταρᾶς μὲ τὸν Κιαμέλμπεη. Ὁ Ἀναγνωσταρᾶς ἔχει τὴν προστασία τοῦ Κιαμέλμπεη, ἡμεῖς ὀργανίζουμε τὴν Ἑταιρείαν.

Εἰς τὴν Πελοπόννησον περιφέρομαι μὲ τὸν Ἀναγνωσταρᾶ. Ἐπειτα μὲ τὸν Κολιόπουλο. Ἐπιστρέφω εἰς Ζάκυνθο.

Ὁ Πετρίδης ἐπρόδωκε τὴν Ἑταιρείαν εἰς τὸν Maitland.

Ὁ Κολοκοτρώνης ὑβρίζει κατὰ περίστανον τὸν Διόγο, ὁ ὁποῖος ἦτον βαλμένος εἰς τὴν Ἑταιρείαν ἀπὸ τὸν ἀδελφὸν τοῦ Ἀλεξάκη. Πάγει καὶ μαρτυράει τὴν Ἑταιρείαν εἰς τὸν Ἀλῆ πασά. Ὁ Ἀλῆ πασὰς κράζει τοῦ Ἀλεξάκη. Ὁ Ἀλεξάκης τοῦ λέγει εἶναι φαρμασυνίες. Ὁ Καλόγερος, Θεοδόσης, Δραγώνας μελετοῦν νὰ σκοτώσουν τὸν Διόγο καὶ τότες αὐτὸς ἔφυγε.

Γραφὴ τοῦ Ἀλ. Ὑψηλάντη. Καπεταναῖοι ποῦ διατρίβετε στὰ Ἴονικὰ νησιά ἢ σάλπιγγα τῆς Ἑλλάδος πλησιάζει.

Μοῦ λέγει ὁ Γ. Κολοκ. νὰ πᾶμε στὴν Μάνη. Δὲν πῆγα γιατί ; (sic).

Πρώτασις ἐνὸς δούλου νὰ σκοτώσω ἓνα πλούσιον Τούρκον. Νὰ κάμω φουέκια. Δίδω λόγον τιμῆς ὅτι δὲν σκοτώνω κανένα.

Εἶν' κακὰ, μοῦ εἶπε, νὰ σκοτώσουμε ἓνα Τούρκο πλούσιον εἰς τὸ Τουρνακι ; Τὸ ἔκραξε τοῦ γέροντος Κολοκοτρώνη φεύγει. Ἐρχεται ὁ Πάνος καὶ μοῦ λέγει ὅτι τοῦ γράφει ὁ πατέρας του νὰ ἔλθουμε μαζί. Τοῦ εἶπα δὲν μιᾶ μὲ λογιστάτους. Ἐρχεται ὁ πάτερ Ἀνθιμος, μοῦ λέγει, νὰ μὴν πάω νὰ σκοτώσω Τούρκους. Τοῦ ἔδωσα ὑπόσχεση πὼς δὲν εἶχα τουφέκι καὶ ἔτσι ἐγλύτωσε ὁ Τούρκος.

Τὸ Φλεβάρη φεύγω ἀπὸ τὴ Ζάκυνθο.

Ἀνταμώνομαι μὲ τὸν Φλέσσα, τὸν Ἀναγνωσταρᾶ.

Ὅταν ἐβγήκαμε εἰς τὸ Λιοντάρι ἓνας ἀγὰς κράζει τὸν ἀδελφὸν σου. — Εἶδες τὸν ἀδελφὸν σου ; — Ναι. — Εἶναι ἓνας παλιοχαμένος. — Ὁχι, εἶναι πᾶλληκαρᾶς. — Ὅποταν ἔλθῃ, φέρε μου τον νὰ τοῦ ἀνοίγω σπίτι. Τοῦ ἔδωσα ἔπειτα στὴν Τριπολιτσά ὃ ρουμπιέδες. — Ποῦ εἶν' τὸ σπίτι ποῦ θὰ μοῦ φταιάσεις ; — Τώρα, εἶπε, ὅλα εἶναι δικά σου.

Ἀνήμερα τοῦ Εὐαγγελισμοῦ κινοῦμε.

Ὁ Κατζῆς δὲν μᾶς ἔδινε τὰ μπαρουτόβολα τοῦ τὰ παίρνομε.

Ὁ Ἀρναουτογλῆς κλεισμένος στέλνει τὸν Μπουλούμπαση νὰ ὁμιλήσῃ μὲ τοὺς καπεταναῖους. Τί λέγει πρὸς αὐτὸν ὁ Πετρούνης.

Τί λέγει ὁ Ἀναγνωσταρᾶς.

Στὸ Λιοντάρι μαζώνω τὸν κόσμον. Ἐπειτα ἀπὸ τὴν Καλαμάτα.

Ὁ Ἀρναουτογλῆς κράζει τὸν Ἀναγνωσταρᾶ. Ὁ Ἀναγνωσταρᾶς ἔλεγε ὅτι τοῦ εἶπε ὁ Καποδίστριας δὲν εἶναι καιρὸς διὰ ἐπανάστασιν.

Μπαϊρακτάρης Μανιάτης. Φλοιάτῃ του μὲ προβιές. Ὅλος ἐνδυμένος προβιές.

Ὁ Ἀνδριάς μὲ τὴν μουσκέτα μοῦ λέγει νὰ σκοτώσουμε. Χτυπᾷ τὸν Μουράτο, ἐγὼ τοῦ κόβω μὲ τὸ σπαθί πέρα πέρα τὰ μοῦτρα. Τὴν θυγατέρα του τὴν πῆρε ὁ Παγώνης. Τὸ βράδυ σμίγουμε εἰς τοῦ Μπέη. Μπουλούμπασης. Ὁ Μπέης λέγει νὰ δίνετε δυὸ φλωριά κάθε σπίτι Τούρκικο. Ὁ Ἀναγνωσταρᾶς εἶπε, μᾶς κάλεσε ἐδῶ ὁ λαὸς ἀδικημένος ἀπὸ τοὺς Τούρκους καὶ τοὺς Προεστούς.

Εἰς τὸ Ἀνεμογδούρι στοῦ Πάπαρη στὴν Ρίζα ἔμασα στρατόπεδο Τριπολιτσῶτες, Μυστριῶτες ἕως 3.000.

Ἐνας Τούρκος ἀπὸ τὴν Καρύταινα τιπύλι πάει εἰς τὴν Τριπολιτζά. Συμβούλιο διὰ νὰ ἐβγουν

μαντάτι νά μᾶς κτυπήσουν στο Πάπαρη. Μιά γερόντισσα χριστιανή τὸ ἀκούει, τὸ λέγει ἐνὸς παπᾶ καὶ μὲ εἰδοποιεῖ. Ἡ γυναῖκα ἦτον εἰς τὰ χαρέμια.

Πέμπω εἰς τοὺς ἐδικούς μας, πλὴν δὲν πάει ὁ στελμένος.

Τὸ ἀσκέρι ἀρχίζει νά φεύγει. Πῶς ἐμπόδιζα τὴν φυγὴν τους.

Εἰς τὸ Λιοντάρι ἐφτιασα μιὰ βούλα ἀπὸ βολύμι καὶ ἐπάταγα. Εἶχα καὶ τὸν Δημητράκη τὸν Μήντζα. ἤξευρε τακτικά τὴν δουλειάν. Τὸν ἔκαμα ἀγιοιτάντε. Ἐγὼ ἤμουν φελλδ μαρεσάλος. Ἐκεῖ εἰς τοῦ Πάπαρη ἀνέβηκα καὶ εἶπα, ἐλᾶτε νά ἀσπασθῆτε τὴν ἐλευθερίαν. Ἦλθαν γυναῖκες κλπ. καὶ ἐφιλοῦσαν τὴν μπαντιέρα. Ἐχώριζα χωριά καὶ τοὺς ἔστολναν καρπούλια.

Πηγαίνω εἰς ἓνα χωριό. Βλέπω καὶ πλακώνουν. Ἐγὼ ἔπιασα εἰς ἓνα βουνὸ μὲ τοὺς 60.

Ὁ μακκρίτης ὁ γέρος ἐκοίταζε μὲ τὸ κιάλι. Τὸ στρατόπεδο ἐστερέωσα. Οἱ Τούρκοι ἐπῆραν ἀπὸ τὴν Καρύταινα τοὺς ἄλλους Τούρκους.

Εἰς τοῦ Πάπαρη γενόμεθα 500. Μητροπέτροβας.

Πιάνει μιὰ πλάτη ὁ Γέρο Κολοκοτρώνης — θὰ σκοτωθεῖ ἓνας σημαντικός ἀπὸ ἐμᾶς σήμερα. Οἱ Τούρκοι ἐβγήκαν. Κυνηγοῦν τὸν Κυριακούλη καὶ τὸν Ἀντώνη Νικολόπουλο, 71 χρονῶν 3 ὥρες. Ὁ Ἀντώνης σώνει τὰ φουσέκια· τὰ ἔρριξε ὅλα. Τὸ στερνὸ μὲ τὴν βέργα τὸ ἔρριξε. Ἐπειτα τὸν ἐσκοτώσανε.

Ἐγυρίσαμε καὶ πᾶμε εἰς τὸ Βαλτέτσι.

Τὴν μεγάλη Λαμπρὴ εἶχαμε 6—7 χιλιάδες ἄρνιά καὶ ἐφένανε. Ἐρχονται Τούρκοι, εἶχαμε γιουρούσια. Εἰς τὸ Βαλτέτσι εἶχαμε ρανούς. Περνοῦνε λάθος καὶ βαροῦν 4 τουφέκια. Κινοῦμε μαντάτι εἰς τὰ Βέρβена. Παίρνω καμμιὰ ὄθονταριὰ καὶ πάω νά τοὺς προῦπαντήσω.

Μᾶς τσάκισαν 60 ποὺ εἴμεθα. Ἐκεῖ ἦταν λαγοὶ καὶ λαγωνικά καὶ ἐγινήκαμε ὅλοι ἓνα.

Ἦτον ὁ Εὐμορφόπουλος. Ἐφούσκωσαν τὰ πόδια του.

Ὁ Ἀναγνωσταρᾶς κατορθώνει νά στείλει τὸν Ἠλία, τὸν Κυριακούλη νά πιάσουν τὸ Βαλτέτσι. Θέλει εὐρῆτε καὶ τὸν Νικήτα. Ὁ Γ. Κολ. ἦτον στὸ Χρυσοβίτσι.

Δεσποτάδες στὰ Βέρβена ἐδιοικοῦσανε.

Ἐβγήκαν δέκα χιλιάδες καὶ ἐσφάλισα τοὺς 700 ποὺ ἦτον εἰς τὸ Βαλτέτσι.

Τοὺς ἐβγάλαμε ἀπὸ τὸ Βαλτέτσι πρὶν γένει ὁ πόλεμος τῶν 700 — Τοὺς ἐπῆγαμε ἕως εἰς τὴν Τριπολιτσά. Τοὺς κατατρέχαμε. Ἀσκήσαμε τὴν θέση. Ἐπῆγα εἰς τὸ Λιοντάρι καὶ ἐμιλήσαμε τοῦ Ἀναγνωσταρᾶ. Νά πᾶς νά ἀπαντήσεις τὸν Κεχαγιά ποὺ ἔρχεται εἰς τὸ Παρθένη. Μὲ ποιὸν θὰ πάγω; Νά πάρεις καμμιὰ διακοσариὰ ἀπὸ τοὺς Λεονδαρίτες. Ἐστείλαμε τὸν ἀδελφὸ μου τὸν Νικόλα. Ἐπῆραμε καμμιὰ διακοσариὰ ἀπὸ τὸ ὄρδι.

Ὁ Γενναῖος ἦλθε. Εἶχε μιὰ τσούπρα. Εἶχε ἔλθει ἀπὸ τὴν Ζάκυνθον. Εἶπε ὅτι θέλει νά ἔλθει καὶ αὐτός. Ἐ ἄνθρωπε, λέγει ὁ ἀδελφός μου. Νά πᾶς νά εὔρεις τὸν πατέρα σου. Ἐγὼ δὲν σὲ γνωρίζω, εἶμαι μὲ τὸν Νικήτα. Θὰ εὔρουμε τὸν μπαλά μας μὲ τὸν μπάρμπα μας. Ἦλθε ὁ Γενναῖος. Πᾶμε νά ἀπαντήσουμε τὸν Κεχαγιά. Ἦμουν ἐγὼ ἀρχιστράτηγος. Μᾶς ἔφυγαν οἱ μισοί. Μᾶς ἐφρονάξανε τὰ καρπούλια ἀπὸ τὰ Βέρβена. Οἱ Τούρκοι ἐμπῆκαν εἰς τὰ¹.

Ἐρχόντανε οἱ Τούρκοι. Ὅποιος θέλει, ἄς ἔλθει. Ὁ ἀδελφός μου λέγει, ἐγώ. Δεύτερος, ἐγώ, εἶπε ὁ Γενναῖος. Τὸ ξεύρει ὁ Νικόλας καὶ κλαίει. Τὸν ἄφησα ἐκεῖ.

Πῶς ἐγλύτωσε ὁ Γενναῖος.

Ἐπῆγαμε εἰς τὰ Βέρβена. Ἐβγήκαν μὲ τοὺς σταυρούς, μὲ τίς εἰκόνες οἱ Δεσποτάδες.

Ἐσκοτώσαμεν τοὺς Τούρκους στὸν κάμπε.

Ὁ Ἀναγνωσταρᾶς λέγει εἰς τὸ Λιοντάρι εἰς τὸν Πατρόβη.

Ὁ Κεχαγιάς ἐπῆγε καὶ ἐπολιορκήσε τοὺς 700 εἰς τὸ Βαλτέτσι. Ἐκεῖ ἐρώτησε ὁ Κεχαγιάς τὸν Τούρκο διὰ τὸν παλαιὸ πόλεμο. Ἀπὸ τὸ Παρθένη βλέπομε τὸν πόλεμο.

Ὁ Κεχαγιάς ἐρωτᾷ ἓνα γέροντα Τούρκο περὶ τοῦ πῶς ἐπολέμησαν οἱ παλαιοὶ Τούρκοι τοὺς Ἕλληνες εἰς τὴν πολιορκίαν.

Ὁ λαὸς ἦλθε μὲ λαγοράβδες. Ὅταν ἦτον οἱ προεστοὶ καὶ οἱ 40 ρῶσσοι καὶ 4 κανόνια τοῦ κάμπου.

1. Κενὸ στὸ χο. Προφανῶς παρέλειψε ὁ Τερτσέτης : στὰ Βέρβена.

Ἀλέξης σηκιοφόρος. Οἱ χριστιανοὶ στέλνουν ἓνα γράμμα. Οἱ Τούρκοι στέργουν νὰ πᾶνε στ' Ἀνάπλι. Ἐνας γέροντας Ἀρβανίτης, βλέποντας τὲς ράχες ὅχι ἀπὸ πολεμικοὺς γεμᾶτες, γνωμοδοτεῖ νὰ βγοῦν νὰ πολεμήσουν. Β[ι]αίνουν τζακίζουν οἱ περισσότεροι. Οἱ Μανιάτες καὶ οἱ Ρῶσοι πολεμοῦν. Οἱ Ρῶσοι σκοτώνονται. Ὁ Ἀλέξης ζώνεται τὴν σημαία λαβωμένος, φεύγει εἰς τὴν Κορώνη. Οἱ Τούρκοι πᾶνε κατὰ τὴν Μάνη, πλὴν δὲν ἤμπόρεσαν νὰ προσδεύσουν. Ἐπαιτα 4.000 χιλιάδες ἀρβανίτες ἐμπαίνουν. Τότε ἔγιναν οἱ κλέφτες μὲ τὸ ἔμπα τῶν Ἀλβανῶν. Οἱ προστοὶ ἔμειναν. Ἐπαιτα ἦλθε ὁ Καπετάμπτης πασάς.

Εἰς τὸ Βαλτέτσι ἦτον ὁ Κεφάλας, ὁ Κυριακούλης, ὁ Μπεϊζανδῆς, ἓνας ἀδελφὸς τοῦ Φλέσσα, Μητροπέτροβας, Λιονταρίτες, Μανιάτες, Φαναρίτες.

Δὲν ἐπροφθάσαμε ἡμεῖς νὰ τοὺς χτυπήσουμε, μᾶς εἶδαν ὁμῶς. Καθέννας τῶν Ἑλλήνων ἐκαυχᾶτο ὅτι ἐσκότωσε 7 ἢ 8. Μήνας Μάης.

Τζασίτης. Ἡ γλώσσα του, τὰ μάτια του, τὰ αὐτιά του.

Ἀνήμερχ τῆς Ἀναλήψεως πολεμοῦμε στὰ Δολιχὰ. Οἱ Τούρκοι ἦλθαν ἐκεῖ διὰ νὰ πᾶνε στοῦ Μυστρᾶ, στὸν Ἅγιον Πέτρον εἰς τὸ Ἄργος.

Πᾶμε στὰ Δολιχὰ.

Ἅγιος Λιᾶς μᾶς γίνηκες καὶ περπατεῖς μέσα στὲς ράχες — εἶπαν μερικοὶ Ἀχλαῖοι ποὺ ἐγνώρισαν τὸν Κολοκοτρώνη.

Ἐγινήκαμε 900. Ὁ ἀδελφός μου μὲ τὸ στυλιάρι.

Εἰς τὰ Δολιχὰ ἐπολεμήσαμε ἐγὼ καὶ ὁ ἀδελφός μου. Πολεμοῦμε μὲ τοὺς Τούρκους καὶ ἐμπαίνουνε πίσω εἰς τὴν Τριπολιτσά. Ἦτον ὁ Κεχαγιάς.

Τὸ καλοκαίρι πᾶμε εἰς τὴν Ροῦμελὴν μὲ τὸν Λιά. Μὲ τὸν Ὀδυσσέα 4.000.

Φτιάνω πύργους εἰς τὰ Δερβένια καὶ εἰς τὸν Κερατόπυργο καὶ ἐμπόδιζα τοὺς Τούρκους τοῦ Ὁμέρ Βρυώνη καὶ νὰ ἔμπει εἰς τὴν Πελοπόννησον. Εἶχα ὡς 1.000.

Ἀπὸ τῆς θάλασσης εἰς τὸ βουνὸ εἶχαμε ταμπύρια.

Ἐφθάσα τὸ Σάββατο εἰς τὴν Τριπολιτσά. Παρασκευὴ ἔπεσε. Ἦτον συνθήκη νὰ βγάλουν μερτικό εἰς τοὺς Δερβενοχωρίτες. Διὰ τοῦτο ἐπῆγα.

Συναζόμεθα εἰς τ' Ἀνάπλι νὰ τὸ πάρουμε μεσάλλο. Χινόπωρος.

Στὴν Συνέλευσιν τῆς Ἐπιδαύρου γίνονται 4 στρατηγοί.

1822

Ἐκαμαν τὸν Ὑψηλάντη εἰς τὸ βουλευτικό, τὸν Μαυροκορδάτο εἰς τὸ ἐκτελεστικό. Ὁ Ὑψηλάντης ἔρχεται εἰς τὴν ἀνατολικὴ Ἑλλάς μαζί μου.

Ἡ γερουσίκα μοῦ χκρίζει τὸ σπαθί.

Εἰς τὸ Δίστομο ἀνταμώνω τὸν Ὀδυσσέα. Προϊδεάζεται κακῶς περὶ τοῦ Ὑψηλάντη. Πᾶμε εἰς τὸ Δαδί κοντὰ 5.000. Εἶχα Ἀθηναίους, Θηβαίους, Ἀγιοπατρίτες.

Εἰς τὸ Τουρκοχώρι ἔως 8.000.

Ὁ Σάλας στέλνεται στὸν Ὀλυμπο.

Τὸ Μεγάλον Σάββατο νὰ χτυπήσουμε τὴν Στυλίδα καὶ ἁγία Μαρίνα, ἄλλοι καὶ Πατραντζίκι καὶ ἄλλοι στὸ Ζητούνι. Ὁ Ὑψηλάντης μένει μὲ τὸν Πανουριά στὴν Δρακασπηλιά.

Ἐχωρίσαμε τὴν Πέμπτη ἀπὸ τὸ Τουρκοχώρι. τὸ μεγάλο Σάββατο εὐρεθῆκαμε εἰς τὸν Ἀχινὸ μακρὰ 6 ὥρες ἀπὸ τὸ Ζητούνι.

Ὁ Ὀδυσσεὺς παίρνει τὴν ἁγία Μαρίνα. Τὸ ὄρδι καὶ ἐγὼ παίρνομε τὴν Στυλίδα. Εἰς τὴν Στυλίδα κάμνομεν τὸ Χριστὸς Ἀνάστη.

Μᾶς τσακίζουσιν εἰς τὴν Στυλίδα. Ἐνώνομαι μὲ τὸν Ὀδυσσέα.

Ὁ Δράμαλης μᾶς πολιορκεῖ εἰς τὴν Ἁγίαν Μαρίνα. Εἶχε 17.000.

Πᾶμε εἰς τὴν Βοδονίτζα ριτιράδα. Ὁ Ὀδυσσεὺς δίδει τὴν παραίτησίν του. Ἀπάντησις : Σοῦ εὐχόμεθα καλὸ σου κατευόδιο.

Ὁ Ρηγχειὸν ἀρχιστράτηγος νὰ φυλάξει τὰ Δερβένια. Εἰς τὸ Δαδί ἀνταμιωνόμεθα μὲ τὸν Ὀδυσσέα. Ἀλβανοί. Προτάσεις.

Πῶς ἐσκοτώθη ὁ Μπαλάσκας καὶ ὁ Ἀλέξης Νοῦτζος. Τσοπάνης παραπονιέται διὰ τὰ πρόβατά του. Ἐνας Ἀρειοπαγίτης μοῦ λέγει διὰ νὰ σκοτώσω τὸν Ὀδυσσέα ! Πρωτότερα μοῦ εἶχε στείλει ἡ Διοίκησις ἓναν Γραμματικόν. Τὸν παίρνω μὲ τὴν κουμπούρα.

"Εγγράψαν τοῦ Γέρου διὰ τὰ τρέχοντα ὅτι ἡ Διοίκησις θέλει νὰ σκοτώσει μερικοὺς.

Ὁ Γέρος λέγει τὴν ἱστορίαν τοῦ Βασιλέως μὲ τὰς βέργας καὶ μὲ τὰ παιδιὰ του. Ὁ Γ. Κολ. τοὺς ἔνωσε. Ἐπῆγε ὁ Ὀδυσσεὺς εἰς τὸ Δαδί· ἐγὼ ἔμουν εἰς τὸ Καστράκι.

Περνῶ τὰ Ἐξαμίλια. Πιάνω τὸ Μπερπάτι.

Περνῶ ὁ Δράμαλης ἀπὸ Κόρινθο καὶ Δερβενάκι. Μένει 17 ἡμέρες εἰς τὸ Ἄργος καὶ Ἀνάπλι. Ἐπειτα ἀπὸ τὰς 17 ἡμέρας ἀναχωρεῖ νὰ πάγει στὴν Κόρθο καὶ ἐτράβαγε ἀπὸ τὸ μέρος τοῦ Ἁγίου Γεωργίου.

Ἐγὼ ἔμουν εἰς τὸ Στεφάνι καὶ ἐτοιμαζόμουν νὰ πάω στὰ μεγάλα Δερβένια. Λοιπὸν μοῦ ἔκαμν φανούς ὅτι οἱ Τούρκοι πᾶνε κατὰ τὴν Κόρινθο. Ἀμα μοῦ ἔκαμαν φανούς εὐθὺς διέταξα τὸ στρατόπεδον νὰ κινηθῶν ὅλοι νὰ τρέξωμε κατὰ τοῦ Δερβενάκιου. Τὸ Δερβὲ μακριὰ 1½ ὥρα ἀπὸ τὸ Δερβενάκι. Ἐπῆγαίνα ἐμπροστὰ ἔφθασαν οἱ Ἕλληνας κατόπι.

Σταματῶ εἰς μίαν βρύσιν ἀποπίσω ἀπὸ τὸν Ἅγι Σώστη κατὰ τὸ Στεφάνι.

Ὁ Γέρος Κολοκοτρώνης εἶναι εἰς τὸν Ἅγιον Γεώργιον.

Στρατήγημα.

Ὁ Ἀντωνάκης ὁ Κ. πιάνει πλησίον τοῦ Δερβενάκιου. Ὁ Γέρος ρίχνει τουφέκια. Μὲ τὰ τουφέκια ἀνεβαίνει ἀπάνω ἀπὸ τὴν ρίζαν εἰς τὸ βουνό. Χτυποῦμε τοὺς Τούρκους ἕως 280 εἰς τὸ Δερβενάκι. Ἅγι Σώστη. Ὁ βράχος, ἡ λαγκαδιὰ ἔγινε ἓνα ἀπὸ τὰ κουφάρια. Οἱ Τούρκοι, ὅσοι ἐπέρασαν, μένουν στὴν Κουρτιέσα, ὅσοι δὲν ἐπέρασαν πᾶνε στὴν Γλυκειά.

Ἐφύγαμε ἀπὸ τὸ Δερβενάκι καὶ ἐπιάσαμε πάλι τὸ Στεφάνι. Ἀπὸ τὸ Στεφάνι ἀγναντεύομε τοὺς Τούρκους εἰς τὴν Γλυκειά. Παρασκευὴ ἦτον.

Τὴν Τετράδην ἐκάναμε τὸν πόλεμον στὸν Ἅγι Σώστη. Τὴν Πέμπτη εἰς τὸ Στεφάνι ἐμοιράζαμε τὰ λάφυρα, τὴν Παρασκευὴ ξημερώνοντες ἐτοιμασθήκαμε νὰ πιάσωμεν τὰ Δέρβενια τὰ μεγάλα, διατὶ ἔγραφε ὁ Ὀδυσσεὺς ἀπὸ τὸ Δαδί ὅτι ἔρχονται 9.000 Ἀλβανοὶ Γκέκιδες.

Εἶδαμε ὅτι ὁ Δράμαλης ἐκίνησε ἀπὸ τὴν Γλυκειὰ νὰ περάσει ἀπὸ τὸ Μπερπάτι Ἀγιονόρι νὰ πάει στὴν Κόρθο. Ἡμεῖς κατεβήκαμε εἰς τοῦ Μπερπάτι ἀποπάνου στὸν δρόμον ἀλλὰ τοὺς μισοὺς τοὺς ἔστειλα εἰς ἄλλον δρόμον. Αὐτοὶ ἀφοῦ ἔκαμν τὴν τουβὰ τους καὶ ἐγὼ ἐφύλαγα νὰ βαρέσω τὸν Δράμαλη τὸν ἴδιον, ἓνας παπὰς ἀπὸ τὸν φόβον του ἐπῆρε φωτιά τὸ τουφέκι ἀπὸ τὰ χέρια του. Αὐτοὶ πιάνουν μὲ πλευρὰ καὶ μᾶς ἀδειάζουν τὰ τουφέκια. Βιάινουν ἀπὸ τὸν δρόμον. Οἱ Ἕλληνας πέρτουν εἰς τὰ λάφυρα. Μὲ τὰς πλάκας ἐμπέδιζα τοὺς Ἕλληνας νὰ μὴ κάμουν λάφυρα, ἀλλὰ νὰ πᾶμε κατόπι τῶν Τούρκων.

Εἰς τὸ Ἀγιονόρι τοὺς χτυποῦμε. Σκοτώνονται ὥς 600. Ἡμέρα ἁγίας Παρασκευῆς τοῦτον τὸν μῆνα. Ἐπειτα ἐπῆγα στὸ μεγάλο Δερβένι. Σὲ ὀλίγες ἡμέρας ἐσκοτώθηκε ὁ ἀδελφός μου στ' Ἀνάπλι.

Τὸ Ἀγιονόρι εἶναι πλησίον τῆς Κλένιας.

Προσκαλοῦμαι διὰ νὰ εἶμαι ἀρχηγὸς τῶν Ἀθηναίων. Ἄλλοι ἤθελαν τὸν Ὀδυσσεά. Ἐγὼ συμφωνῶ νὰ μείναι ὁ Ὀδυσσεὺς. Μένει. Ἀφήνει τὸν Γκούρα, ὁ ὁποῖος τὸν σκοτώνει.

Ἐδυναμωθήκαμε εἰς τὸν Ἅγιον Σώστη.

Τὴν ἄλλην ἡμέραν τοῦ ἁγίου Ἀνδρέα ἔλεγα τοῦ Ἀρσένη—λάκα θὰ τὸ κάμομε ἐδῶ. Ὁ Ἀρσένης μὲ εἶπε τὸ κεφάλι μου θὰ μείναι ἐδῶ ἀλλὰ σπειρὶ γέννημα δὲν θὰ πᾶνε τοῦτοι εἰς τὸ Ἀνάπλι. Κρανιδιώτης.

Τὸ ἀσκέρι μου ἐτσάκισε ἀπὸ τὰ ταμπούρια, ἐσκοτώθηκε ὁ Ἀρσένιος. Τὸν πῆρε ἓνα βόλι στὸ κεφάλι, τοῦ ἔκαψεν τὸ κεφάλι καθὼς ἔλεγε τὸ βράδυ. Οἱ Τούρκοι μᾶς παίρνουν τὰς θέσεις, μὲ κλείουν ἐμένα. Γύρω μᾶς ἔχουν μὲ τὰ μπαϊράκια. Ἐνας Δαριώτης ὁ Νικολέτος καὶ ἄλλοι 4 πολεμοῦν. Ὁ Παρασκευᾶς μὲ 50 πιάνει ἓνα τσουγκρί.

Οἱ Ἕλληνας καθὼς ἀκούουν ὅτι εἶμαι κλεισμένος ἔρχονται πρὸς βοήθειάν μου.

Οἱ Τούρκοι τσακίζονται ἀπὸ τοὺς ἐδικούς μας.

Τὸ Παλαμήδι πέφτει. Οἱ Τούρκοι ἔκαναν συμβούλιον μέσα εἰς τὴν πόλιν. Ἀποθνήσκουν ἀπὸ τὴν πείνα. Ὁ Φωτάκος χῆρε τὸ κεφάλι τοῦ Ἀρσενίου καὶ τὸ ἐθάψαμε εἰς τὴν ἐκκλησίαν τῆς Ἁγίας Παρασκευῆς. Ἐπειτα ἐπῆγα εἰς τ' Ἀνάπλι εἰς τὸ Παλαμήδι ἀπάνω. Ὁ Κολιόπουλος ἔγινε φρούραρχος. Ἐκάμαμε συνθήκας μὲ τοὺς Τούρκους καὶ τοὺς ἐμπαρκάσαμε.

1823

Συνέλευσις τοῦ Ἀστρου. Ἐμφύλιος πόλεμος.

Ὁ Ἱμπραϊμὴς ἐφουβέριζε τὰς Σπέτσας μὲ 3.000. Πάγω στὰς Σπέτσας.

Ὅταν ἔπαισε τὸ Μισολόγγι ἤμουν στὴν Μεσσηνίαν. Ἐπειτα ἤμουν μὲ τὸν Καραϊσκάκη στὴν Λεπτονα μὲ 800 ἀνθρώπους. Εἰς τὴν Ἀράχοβα ἐσκοτώσαμε τὸν Μουστάμπεη καὶ τὸν Κεχχιγιὰ τοῦ Κιουτάγια. Ἐπειτα ἐπῆγαμὲ στὴν Βελίτσζα. Ἐκεῖ ἀσθένησα ἀπὸ πλευρίτι. Τὰ γένεια μου ἐκρυστάλλουνταν στὴν Ἀράχοβα. Ἀφῆκα τοὺς ἀνθρώπους μου εἰς τὸν Καραϊσκάκη καὶ ἐγὼ εἰς τὴν Ἀνάπλι γιατρεύομαι ἀπὸ τὸν Μπάλη. Ὁπλαρχηγούς, Ἀγαλόπουλους, Μ' ἔκαμαν ἔπειτα φρούραρχο τῆς συνελεύσεως τῆς Τροιζήνης ὅπου ἐψήφισαν τὸν Κυβερνήτη. Ἐπειτα ἀπὸ τὴν Συνέλευσιν τῆς Τροιζήνης ἦλθα εἰς Ἀθήνα μὲ στρατιῶτες.

Πάγω εἰς τὴν Μεσσηνίαν ἐμποδίζοντας τὸν κόσμον νὰ προσκυνήσει.

Ἐρχεται ὁ Κυβερνήτης. Μὲ στέλνει νὰ πρὶγματευθῶ μὲ τοὺς Τούρκους τοῦ Ἱμπραϊμ πασᾶ ποὺ ἔφευγαν.

Ἐπῆγα εἰς τὴν Βόνιτζα ὅπου ἦτον παρμένη.

Γίνομαι φρουρὰ τῆς Συνέλευσης τοῦ Ἀργους. Πληρεξούσιος τοῦ Λεονταριοῦ.

Γλύτωσέ μας ἀπὸ τὸν Καποδίστρια. Ὑφαννίκα καὶ ὅ,τι νόμους θέλετε δεχόμεθα.

Νὰ τοὺς δώσω ἐγὼ ἓνα σχέδιον.

Τὸ Καβούκι τὸ πινάξετε, τὸ καπέλο ὅχι.

Ὅταν πικρώθηκε ὁ Κυβερνήτης ἤμουν στὸ Ἀργος.

Εἰς τὴν περίστασιν τοῦ Πόρου ὁ Μισούλης ἦτον αὐθέντης τῶν πλοίων, ἐγὼ δοῦλος τοῦ ἔθνους. Εἶπα στοὺς ξένους: Δὲν θ' ἀρήσω τοὺς Ἕλληνας νὰ χαθοῦν μόνον ἀπὸ μίαν ἀνοησίαν θὰ χαθοῦν.

Μὲ εἶχε διαταγμένον νὰ πάγω στὴν Σύρα.

Πολιόρκησα τὸν Κατζάκο εἰς ἓνα χωριὸ καὶ ἔλθε ὁ Μπαρταλῆς μὲ 400 Γάλλους καὶ τὸν γλύτωσε.

Εἰς τὴν Μεσσηνίαν εἶχα ταμεῖο, δικαστήριον, φροντιστήριον καὶ τοὺς πλήρωμα τακτικά.

Εἶπε ὁ Ἀναγνωσταρᾶς τοῦ Ν. [ικηταρᾶ]. Παλοῦκι εἰς ὅσους δίνουν φόρι. Οἱ κλέφτες διακυβάνται. Ἀναγ.[νωσταρᾶς]. -- Νικ.[ηταρᾶς]. -- Κ[ολοκοτρώνης] πᾶνε εἰς τὴν Ζάκυνθο. Οἱ Γάλλοι τοὺς διώκουν. Ἀναφορὰ τοῦ Ἀναγ.[νωσταρᾶ]. Εἰμεθα ἀπόγονοι τῶν Ἱερώων, δὲν εἴμαστε κλέφτες κλπ. Τοὺς δέχονται οἱ Γάλλοι, τοὺς δίδουν θέσαι.

Στὰ Τρίκορφα εἰς τὴν καλύβα.

Τὰ ἀδέρφια μου ἐσπούδαζαν εἰς τὸν Μαρτελάον. Ὁμιλία τοῦ Μαρτελάου μὲ τὸν Νικηταρᾶ.

Ἐνὰς ὀνόματι Φραγγιάς ἐρριχνε κανόνια. Οἱ Μπαρδουνιώτες ἐφύγαν. Ἀπὸ τὸν Φραγγιά ἔλεγον πὼς εἶναι Φραγκιά.

3. ΔΙΗΓΗΣΗ ΔΗΜΟΥ ΤΣΕΛΙΟΥ*

Οἱ γονεῖς μου ἦτον ἀπὸ τὰ Κοματάτζα, οἱ παππούληδές μου. Ἐκτανρεύτηκε ὁ παππούλης εἰς τὴν Ἀκαρνανίαν τὴν βάρβα μου... Ὁ πατέρας μου ἐπῆρε ἀπὸ τὴν Ζάβιτζα. Ἐγεννήθηκα ἐγὼ εἰς τὸ Μεγανήσι τῆς Ἀγίας Μαύρας. Ἐνὰς Μεταξᾶς ἦλθε καὶ τὸ κατοίκησε. Ἐκεῖ ἐκατοίκησαν οἱ παππούληδές μας 4 ἀδελφία Φερεντιναῖοι. Ὁ πατέρας μου τὸν ἑκάλε ἡ ἀστραπή ἤμουν ἓνα χρόνον. Ἐκοιμότουν εἰς ἓνα κλαρί. Ἐζῆσε ἡ μάνα μου δύο χρόνια. Ἐκίνησε νὰ πάει διὰ μαρτυρίαν στὴν Ἀγία Μαύραν στὸν δρόμον, ἦτον 17 νομάτοι, ἐπνίγηκαν 14 ἓνας παπᾶς, δύο - τρεῖς γυναῖκες μὲ τὴν μάνα μου ἐπνιγήκανε. Ἐπειτα μᾶς πῆραν διὰ τὴν φύγῃ του ἓνας στὴν Ἀγία Μαύραν... Ἐπέρασα καμινὰ δεκαεὶα χρόνῳε στὴν Ἀκαρνανίαν, ἐπῆγα πίσω, ἑκατζα ἐκεῖ ὥστε ἔγινα 16 χρόνων, στὴν πεθερὰ τοῦ Βαλιανάκη. Ἐπέρασα στὸ Μεγανήσι, ἐγίνηκα 19 χρόνῳε. Ἦτον τὸ σπίτι μας στὸ Μεγανήσι. Ἦτον τρεῖς σόγια κάτοικοι. Θιακοί, Ξερομερίτες καὶ Κεφαλληνναῖοι. Εἶναι ἓνα πέραμα ἀπὸ τοῦ Μύτικα, ὠραῖο νησι σὰν καὶ νᾶναι στὴν Παράδεισον. Ἐσηκώθηκα διὰ νὰ φύγω νὰ πάρω τὸν ἀδελφόν μου, ποῦταν ξενιτεμένος. Εὐγῆκα νὰ πάω νὰ εὔρω τὸν ἀδελφόν μου ποῦταν

* Ἡ ἀρχὴ τῆς διήγησος τοῦ Δήμου Τσελίου, ἀπὸ πολυσέλιδον αὐτόγραφον χγφ. τοῦ Γεωργίου Τερτσάτη, ποὺ καταστράφηκε δυστυχῶς ἀπὸ τὴν σεισμοποικηλίαν Ζακύνθου τὸν Αὐγούστου τοῦ 1953. Βλ. Προλεγόμενά μας, σ. 45.

μέ καράβι. Ἀξιόθηκε καὶ ἔκαμε καράβι δικό του. Εὐγῆκα νὰ πάω στὴν Ἀγία Μαύρα νὰ βγῶ νὰ τὸν εὔρω. Πῦρα ἓνα Ζαφείρη κλεφτικότεον ἀπὸ τὴν Ἀκαρνανία, κάθονταν στὴν Ἀγία Μαύρα. Μοῦ λέει αὐτός : Δῆμο τί χαλεύεις νὰ πᾶς μέ καράβια ; Ἔρχεσαι νὰ πᾶμε στὸ Καρπενήσι ; Βιαίνεις καὶ κλέφτης. Μ' ἐπῆρε τὸν Ἰούλιο μήνα στὰ 1804. Ἐπήγαμε. Ἐστάθηκα μέ τὸν Ζαφείρη ἄρματολὸς ἓναν χρόνον. Ὁ Γιωργάκης ἦτον Καπετάνιος καὶ ὁ Ζαφείρης ἦτον γαμβρός του. Ἐστάθημεν τὸν Ἰούλιο μήνα ἐξεκινήσαμεν. Ἐπήγαμεν στὸ Καρπενήσι. Ἀρματολὸς ὁ Καπετάν Γιωργάκης μέ μπουγιουρδί. Ἐκάθησα ὥς πὺς 10 Ἀπριλίου, Λαμπρή. Ἐσμιζα τὸν Κατζαντώνη, 4 νομάτοι ἐγινήκαμε πέντε. Ἀντώνης, Ασπενιώτης, Τζόγκας καὶ ἓνας Θεωδῶρης 4, ἐγὼ 5. Ἐσκαλοῦθαμεν τὴν κλεψιά τότε διάφορους πολέμους. Ἐρχόντανε καὶ μεγαλώνουμε. Ἐξσκαλοῦθάγαμε. Ἐμεγάλωσε ὁ Ἀντώνης, ἔτρεμε ἡ Τουρκιά. Στὰ 1805 ἦλθε καὶ ὁ Καραϊσκάκης. Ἐσμιζε μέ τὸν Ἀντώνη κι αὐτός. Ἐφυγε ὁ Καραϊσκάκης ἀπὸ τὸ Πρεμέτι ἀπὸ τὴν φυλακή. Ἀπὸ τόπον εἰς τόπον ἦλθα εἰς τὰ Ἀγραφα. Ἐγίνηκε καὶ αὐτὸς πρώτη σκάλα, καθὼς ἤμουν καὶ ἐγὼ. Ἀεπτότερος καὶ ψηλότερός μου, μακρύτερός μου, δὲν εἶχε ὄψη καλή. Τότε μέ τὸν Καραϊσκάκη ἀπόκτησα πιστὴ ἀγάπη. Ἀπὸ τότε. Ἐσκοτώσαμε τὸν Αἰάζαγα τὸν Βελιγκένα. Ἡμεῖς εἴμεθα 40, ἐκεῖνοι χίλιοι...

Τὸν χειμῶνα ἐκατήμεθα εἰς ἓνα λιτρουβειὸ εἰς τὸ Μεγανήσι μέ τὸν Καραϊσκάκη καὶ Ὀδυσσεά. Ὁ Καραϊσκάκης μοῦ εἶπε διὰ τὴν Ἑταιρείαν, ὅτι θὰ γίνει τὴν ἀνοιξιν. Ἡ φαμελιά μου ἦτον εἰς τὸ Μεγανήσι. Ἐβγῆκα ἔξω. Ἐβγήκαμεν ἔξω. Ἀνταμωθήκαμεν εἰς τὴ Βόνιτζα. Ὁ Ὀδυσσεάς ἐτράβηξε διὰ τὴν Λεβαδιά. Ἐγὼ ἔμεινα, εἶχα τὰ ζευγάρια μου. Ἀνταμωθήκαμε πρὶν τὴ Λαμπρὴ μέ τοὺς πρεστοὺς τοῦ Κάραλη, Γιωργάκης... Χρηστάκης Στάϊκος, Μεγαπάνος, Τζόγκας, Βαρνακιώτης. Εἶπαμε νὰ βαρέσουμε τοὺς Τούρκους μεγαλοβδόμαδο. Ὁ Βαρνακιώτης δὲν ἤθελε νὰ σηκωθεί. Ὁμιλήσαμεν εἰς τὸ Ζευγαράκι ἀνάμεσα στὴν Κατῶνα καὶ τὸ Λουτράκι. Ὁ Βαρνακιώτης σήμερο καὶ αὔριο. Ἦρθε ὁ Πράσινος, ἀπόστολος ἀπὸ τὴν Βλαχίαν, ἦλθε σ' ἐμᾶς. Ἡμεῖς τότε ξαφριζόμεθα. Μᾶς ἔστερναν μπαρούτι (μεγάλῃ Σαρακοστῇ) στὸ ἀκροθαλάσσιο. Ὁ Βαρνακιώτης ἔχασαμέρας, δὲν ἀσκηώθη καὶ ἀργοπορώντας δὲν ἐπιάσαμε τὸ Μακρινόρι. Οἱ ἄνθρωποι τοῦ Βαρνακιώτη ἐσκότωσαν μερικὸς ἀνθρώπους εἰς τὸ Ρίβιο. Ὁ Πράσινος ἐβίαζε. Εἶπε τοῦ Βαρνακιώτη : Θὰ σὲ σκοτώσει τὸ ἔθνος. Ἡμεῖς ἐπήγαμεν νὰ βαρέσουμε τοὺς Τούρκους εἰς τὴν Βόνιτζα. Ὁ Νικολὸ Μπουρδάρης ἐπῆγε εἰς τὸ κάστρο τῆς Πλαγιᾶς. Ἐνὺς Σουλιώτης μπάζει τοὺς χριστιανοὺς εἰς τὸ κάστρο, σκοτώνουν τὸν ἀνώτερο Τοῦρκο. Ἐγίνονταν τὴν ἀνοιξιν αὐτά.....

4. ΔΙΗΓΗΣΗ ΑΓΝΩΣΤΟΥ ΑΓΩΝΙΣΤΗ *

Ἐγεννήθηκα εἰς ἓνα νησί ποὺ ἀθανάτισε ὁ θαυμαστότερος ποιητὴς τοῦ κόσμου. Ἐκεῖ ὁ Ἰθακήσιος καθήμενος εἰς τὸ τραπέζι τῶν συμπατριωτῶν ἔχυσε δάκρυα περίσσια, ὅταν ὁ βασιλικὸς ψάλτης τραγούδησε τοὺς ἥρωες τῆς Τρωάδος. Εὐωδιάζουν τὰ περιβόλια, τ' ἀνθη, οἱ καρποί εἰς τὰ βιβλία τοῦ Θεοῦ ζωγράφου, ἀλλ' ἐμέ περισσότερο ἀπὸ τὴν ἀνάγνωσιν τοῦ παλαιοῦ ποιητοῦ μοῦ ἄρεσε νὰ ἀγναντεύω τὰ Ἀκροκεράυνια, τὸ βουνὸ τῆς Χιμάρας ποὺ στέρνει ἀκούμητο ἀστροπελέκι ἢ νὰ θεωρῶ κλαίοντας τὰ πέλαγα καὶ νὰ λέγω πότε θὰ μέ πάρουν νὰ εὔρω δόξα εἰς τὸν κόσμον. — Δὲν ἤμουν ἐχθρὸς τοῦ Ἑρωτος εἰς τὴν νεότητά μου. Ἐχάρηκα κι ἐγὼ τὰ ξεφαντώματα τῆς ἀγάπης, ἀλλ' ἡ ψυχὴ μου πρὸς ἄλλες εὐφροσύνας ὀρέγετο τὰ ἀνθρώπινα μεγαλεῖα. Ἦλθε ὥρα καὶ ἄφησα τὸ νησί τὸ πατρικὸ μου καὶ ὡς λέγει ἡ παροιμία κανεῖς δὲν πάει τόσο μακριά παρ' ὅταν δὲν ἡξεύρει ποῦ πάγει. Ἐπῆγα κι ἐγὼ μακρύτερα ἀπὸ τὴν παντοχὴ μου. Ποιὸς ἤθελε μοῦ τὸ πεῖ.

Ἀναρίθμητους κινᾷει λαοὺς ὁ στρατάρχης τῆς Δύσεως ἐναντίον τοῦ ἔθνους ὁμοθρήσκου τοῦ ἔθνους μου. Δὲν ἐδείλιασα στὸν κίνδυνον. Ἐπεσε διπλά ἡ καρδιά εἰς τὸν κίνδυνον τοῦ πολέμου... Ἀλλ' ἕς μὴ

* Πρωτοδημοσιεύεται ἀπὸ αὐτόγραφου χειρ. τοῦ Γεωργίου Τερτσέτη, φ. 2, γραμμένα διπλῶς, χωρὶς τίτλο καὶ χρονολογία, σωζόμενα στὸ ἀρχεῖο μας. Ἴσως ὁ Τερτσέτης, κατέγραψε τὴ διήγησιν αὐτὴ ἀπὸ τὸ στόμα τοῦ Ἰθακήσιου ἀγωνιστῆ τῆς ἐθνεγερσίας Διονυσίου Εὐμορφόπουλου. Ἴσως ἀκόμα καὶ τὰ δύο φύλλα τῆς ἀρχῆς τῆς διήγησιν αὐτῆς νὰ συνοδεύονταν καὶ ἀπὸ ἄλλα, ποὺ παρέπεσαν καὶ χάθηκαν.

κάμομε αναρμόδιον ἔπαινο. Δὲν εἶμαι ἐγώ, οὔτε τὰ σχέδια τῶν ἄλλων ποὺ ἔδωσαν τὰ νικητήρια εἰς τὸ ξανθὸ γένος. Οἱ πάγοι τοῦ οὐρανοῦ, τὰ χιόνια, τὸ πῦρ ἐκυνήγησαν τοὺς στρατηγούς καὶ τὸ στράτευμα ἕως εἰς τὰ βασίλεια τοῦ Ἄδου.

Ἄλλος ἔπαινος μοῦ ταιριάζει.

Οἱ σημαῖες τῶν συμμάχων κυματίζουν εἰς τὲς πολιτεῖες τῆς Γαλλίας. Βουλὴ ἦτον νὰ διαμοιρασθῶν τὴν περιβόητην γῆν. Οἱ Ἀγγλοὶ ἐνθουσιάζοντο ὅτι οἱ προπάτορές τους εἶχαν γνωρίσει Ἀγγλὸν ἡγεμόνα Βασιλέα τοῦ τόπου. Ἡ ἀψύτητα τοῦ θυμοῦ ἐφλόγιζε ! Ἐφλόγιζε τὰ σπλάχνα τῆς γερμανίδας φυλῆς. Τότε ὁμνῶ με τὸν πολιτισμὸν τοῦ κόσμου. Τί δὲν ἔκαμα ! Μονὸς διπλὸς ἐβάλθην

5. ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ ΠΟΛΥΖΩΪΔΗΣ ΚΑΙ ΑΓΝΩΣΤΟΣ ΑΓΩΝΙΣΤΗΣ

(Διάλογος)

Δὲν βλέπετε ὁλόγυρα στ' ἀκρογιά[λια] τὲς λογγιές τοῦ Τυράννου ; Δὲν βλέπε[τε] τὸν στρ.[ατό] τῆς Ροῦμ[ελης], τῶν Τζου[μέρκων], τῆς Κρήτης, τὸν Νάο[ντα] ἀνεχόρτα[γον] νὰ πατήσουν διὰ νυχτὸς τὰ σπίτια, νὰ ἀτιμάσουν τὲς θυγατέρες :

Βάστα τὰ λόγια Ἀλέξανδρε. Δὲν ἐφοβήθημεν τὸν Αἰγύπτιον, ποὺ φοβέριζε νὰ μᾶς κάψει καὶ ὅπου τρία χιλιάσματα τὸν πολέμησαν στοὺς Ναβαρίνους. Τὸ βόλι μας ἐβύθισε σιγνὰ εἰς τὰ κύματα σύβυχα κορμιὰ καὶ καράβια, τοὺς παλληκαράδες τῆς Τρίπολης ἢ τοῦ Ἀλιτζεριῦ. Οἱ γεροντότεροι ἐπιάσθησαν χέρια με χέρια με τοὺς θαλασσοκράτορας, θρέμματα τοῦ μεγάλου Ὠκεανοῦ, καὶ τὰ πέλαγα τῆς Μασσαλίας φυλάττουν ἐνθόμησην τῆς ἀνδραγαθίας τῶν πατέρων μας, καὶ θέλεις νὰ μᾶς φοβίσουν αὐτοὶ ποὺ ὀνόμασες ; Ἄν τὸ πράγμα ποὺ βούλῃσαι νὰ κάμεις εἶναι καλὸ κάμε το.

Ἀφορμὴ γυρεύει ὁ νέος ἀρχηγός ! νὰ σᾶς ἀρνήσῃ, γιατί ἀπὸ ἄλλους τοὺς Ἕλληνας ἐμείνετε* ἐνδοξότεροι καὶ γενναϊότεροι. Οἱ Ὁθωμανοὶ ποὺ ἀπόχτησαν με αἷμα καὶ με φόβους οἱ πρόγονοί σας φύγαν ἀπὸ τὸ νησί σας διὰ τὴν κοινὴν ἐλευθερίαν. Ἡ πειρατεία δὲν ἐμόλυνε ποτὲς τὸ πρόσωπό σας. Ἡ κολακεία δὲν φωλιάζει στὰ χεῖλιά σας. Ὅ,τι ἐστάθηκιν οἱ πατέρες μας, ὅ,τι ἡμεῖς θέλομεν νὰ εἴμεθα ἕως θανάτου εἶναι τῆς μοίρας. Ἄν ἡ ἀτιμία καὶ ἐντροπὴ νὰ καταπλακώσουν τὴν Ὑδρα ἄς ρηθᾷσι τόπον εἰς τὰς μετέπειτα γενεάς. Ἄν τὸ ἄδικο βασιλεύει εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ εἴσαι ἄξιός νὰ τὸ ταξεύσεις πάρε διὰ μετερίξῃ τὰ στήθη τῶν Ὑδραίων.

Ἔσεῖς τὸ λέγετε καὶ ἐγὼ τὸ δέχομαι. Ὡ μετάνοια ποὺ ἀμφέβαλα ὅτι δὲν βλέπω ἐμπρὸς μου τοὺς νικητὰς τοῦ Καβοντόρ[ου], τῆς Νικάρι, τῆς Σάμου, τῆς Κάσου, τοὺς προπαισφόρους γνωστούς εἰς τὰ ἄκρα τοῦ κόσμου. Τὸ θάρρος σας ἀνοίγει τὸν νοῦν μας εἰς νέες ἐλευθερίες. Οἱ ἄλλοι, ἂν μᾶς συνδράμουν, θὰ στήσουμε ἐδῶ ὅχι μόνον τὸ ἐλεύθερον τῆς φωνῆς καὶ τῆς γνώμης, ἀλλὰ, προσκαλώντας πληρεξουσίους ἀπὸ ἅλα τὰ χριστιανικά χώματα, θὰ ρίξουμε τὰ παντοτινά θεμέλια τοῦ νόμου, τῆς τύχης καὶ τῆς εὐτυχίας τῆς πατρίδος.

Ὡ, λαέ τῆς Ὑδρας, ἐγώ, οἱ νόμοι καὶ ἡ ἐλευθερία ἔξορισμένοι ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα καταφεύγουμε εἰς ἐσένα. Νέοι ποὺ ἐκυνήγησατε τὰ χιλιάσματα τοῦ ἐχθροῦ εἰς τὰ ἄγρια κύματα τῆς θαλάσσης, κορίτσια γεννημένα ἀπὸ εὐσεβίδισσας μανάδες, γέροντες ποὺ με τὴν παλαιάν σας φρόνησιν δοξάζετε τὸν

* Πρωτοδημοσιεύεται ἀπὸ αὐτόγραφο χγφ. τοῦ Γεωργίου Τερτσέτη, φφ. 3 (36 × 23) + 3 (17 × 11) γραμμένα ὅλα διπλοῦρα, χωρὶς χρονολογία καὶ τίτλο. Στὴν ἀρχή, με τὸ χέρι τοῦ Τερτσέτη : I. Primo fascicolo. Ἀπὸ τὴν ἀφῆγησιν προκύπτει ὅτι τὸ κείμενον γράφτηκε πρὶν ἀρχῆς τοῦ 1831, ὕστερ' ἀπὸ τὴν κατάσχεσιν τοῦ πρώτου φύλλου τῆς ἐφημερίδας τοῦ Ἀναστασίου Πολυζωΐδη «Ἀπόλλων» στὸ τυπογραφεῖον τοῦ Ναυπλίου.

1. Δηλαδή ὁ Κυβερνήτης Ἰωάννης Καποδίστριας.

2. Πάνω ἀπὸ τὴ λέξη αὐτὴ σημειώνει ὁ Τερτσέτης : ἐπομείνατε.

περιβόητο βράχο πού κατοικείτε, μὴν μὲ ἀπαρτήσετε εἰς τὸν κίνδυνον πού τρέχω, μαζί μὲ τὴν πατρίδα. Φυλάττοντας ἐμὲ θὰ φυλάξετε τὴν ἐλευθερίαν καὶ θὰ σώσετε τὴν Ἑλλάδα.

— Ποῖος εἶσαι ἐσύ ; Πόθεν ἔρχεσαι ; Μοιάζει καὶ ἄλλη φορά νὰ σὲ εἶδαμε καὶ νὰ κακοπαθήσαμε μαζί διὰ τὴν ποθητὴν ἐλευθερίαν.

— Ὅσοι ἀπὸ σᾶς ἀρμενίζοντες ἀπὸ τὴν Μαύρην Θάλασσαν εἶδατε τὲς στεριές νὰ σμίγουν, εἶδατε καὶ τὰ γονικά μου. Ἐκ νεότητος ἀγάπησα μάθησιν καὶ σοφίαν καὶ ἔτῃν ἀκουσα τὸ σάλπισμα τῆς Πατρίδος, πού ἐκκλοῦσε τὰ τέκνα τῆς εἰς τοὺς πολέμους, δὲν ὤκνευσα εἰς τὰ ξένα. Ἀλλ' ὅπου δοκιμάζονται οἱ ἀνδρειομένοι, ἐκεῖ πού παίρνεις ἢ δίνεις θάνατον, κι ἐγὼ ἐκίνησα.

Ἐημερώματα τοῦ Χριστοῦ, συστρατιῶτες τῶν ἀρμάτων, εἰπέτε ἄν εἰς ἐκείνους τοὺς θαυμάσιους καιροὺς δὲν ἐφάνηκα ἓνας μὲ τοὺς καλύτερους. Τέλος ποῦος εἶμαι τὸ καράβι τοῦ Τζαμαδοῦ μὲ γνωρίζει.

— Εἶπες ποῦος εἶσαι καὶ μᾶς λύπησες τὴν ψυχὴν, διατὶ ἐνθυμηθήκαμε τοὺς ἀδελφοὺς μας σκοτωμένους εἰς τὰ βουνά, εἰς τὰ πέλαγα, εἰς τὲς στεριές. Μαυροφοροῦν οἱ θυγατέρες τους, τοὺς κλαίουσιν τὰ σπίτια τους. Ἡμεῖς δὲν θὰ τοὺς ἰδοῦμεν πλέον, ὅπου, ἔτῃν ἐβάνονταν εἰς τὴν γραμμὴν νὰ πιεσθοῦν μὲ τὰ τρίκρατα τοῦ ἐχθροῦ, ὁμοιάζει ἡ Θάλασσα νὰ χαίρεται τιμημένη ἀπὸ τὴν ἀνδρεία τους. Ἀλλ' ἐσύ διὰ ποίαν αἰτίαν ἔρχεσαι πρὸς ἡμᾶς ;

— Τὰ αἶματά τῶν ἀδελφῶν μας βρυγίζουσιν εἰς τὰ αὐτιά μου. Ἐγὼ τοὺς ὀνειρεύομαι εἰς τὰ μεσάνυχτα, εἰς τὸ χάραμα. Λλωμοῦς τοὺς βλέπω, ἀπαρηγόρητους καὶ μοῦ λέγουν ὅτι ἀδικήθηκε ἡ γῆ, πού ἐβράχθηκε ἀπὸ τὰ σπλάχνα τους.

Δρόμον ἐπίβουλον καὶ ἐλετήριον πατεῖ ὁ νέος ἀρχηγός μας. Ἀξιωματικοὶ γίνονται σήμερον ἐκεῖνοι πού ποτὲ ἡ Πατρίδα δὲν ἐγνώρισε στρατιῶτες. Οἱ φίλοι του, οἱ συγγενεῖς του, οἱ κόλακες του συμβασιλεύουν μὲ αὐτόν. Εἰς ἡμᾶς ἀφήνει τὴν φτώχεια, τὴν πείρα καὶ τὴν μετάνοιαν διὰ τὰ δοξαζόμενα ἔργα. Τί καρτεροῦμε ; Νὰ μᾶς πωλήσῃ εἰς ξένο Βασίλειον, νὰ μᾶς παραδώσῃ σιδεροδέσμιους καὶ νὰ μιλοῦμε τὰ παράπονά μας εἰς τὰ ἀνήλικα πέρατα τοῦ κόσμου.

— Κι ἄλλοι μᾶς εἶπαν αὐτὰ πού λέγεις, ἀλλὰ ὁ Γέρο Δημήτριος¹ μᾶς εἶπε νὰ μὴν δίνωμεν ἀκρόασιν, ὅτι πολλὰ δυστυχήματα τοῦ καιροῦ εἶναι ἀναικονόμητα ἀπὸ τὲς περιστάσεις, ἄλλοι πάλιν τὴν προσωπικὴν τους βλάβην θέλουν νὰ τὴν κάμουν βλάβην κοινὴν τοῦ ἔθνους.

— Δὲν λέγω ὅτι ὁ γέρο Δημήτριος δὲν ὁμιλεῖ ἀθῶα, ἀλλὰ τὰ γεράματα καθὼς γονατίζουν τὸ κορμί γονατίζουν καὶ τὸν νοῦν. Ὁ γέρο Δημήτριος ἄς ἐξαλείψῃ τὴν ἀτιμίαν τῶν Ἑλλήνων, πού ἀπὸ ἀνάγκην νὰ θρέψουν τὰ παιδιὰ τους πᾶνε καὶ μισθώνουν τὰ νικηφόρα χέρια εἰς τὸν τύραννον τῆς Μήλου. Ἄς μᾶς εἰπεῖ διατὶ οἱ Ἀιβαλιεῖς, οἱ Σάμιοι καὶ φίλεργοι Χῖοι, οἱ Κρητικοί, ἐπέστρεψαν πάλιν εἰς τὰ νησιά μὲ τὰ ἀλυσσοδεμένα γονικά τους. Διατὶ ὁ Γέροντας δὲν καίει τὰ περιγιάλια, νὰ τοὺς πάρει μὲ τὲς πλάκας, νὰ μὴ φύγουν ἀπὸ τὸ χῶμα τῆς Ἑλευθερίας !

Διατὶ, ὦ Ὑδραῖοι, ὁ νέος ἀρχηγός δὲν ἐπικυρώνει δὲν γνωρίζει τὰ πλοῦτα, τοὺς θησαυροὺς πού ἐβγῆκαν ἀπὸ τὰ νησιά σας καὶ ἔσωσαν τὴν Ἑλλάδα : Ὡς λαὸς τῆς Ὑδρας. Δὲν παραξενεύομαι ἄν ὁ Γέρο-Δημήτριος, ἄν ἄλλοι 10 ἢ 12 φρονοῦν τὰ ὅμοια. Ἡ ἡμερότητα τῆς καρδίας, οἱ χρόνοι ἐξηγοῦν πολλά, ἀλλ' ἡ ἀναισθησία τῶν πολλῶν μὲ φέρνει εἰς ἀφροσύνην. Ὡς Ὑδραῖοι, καθὼς δυστυχήσατε, καθὼς σάπηκαν τὰ καράβια σας, ἐχάσατε τὸν νοῦν σας, ἐχάσατε τὴν γενναϊοφύχην διὰ τὴν ὁποίαν ἐσταθήκατε ἄλλη φορά περιβόητοι εἰς τὸν κόσμον.

Πολύ μᾶς ἐλέγχεις, Ἀλέξανδρε. Ἀλλὰ τί βγαίνει ἀπὸ τὸ χέρι μας ; Τί νὰ κάμουμε ἐμεῖς ἄν, ὡς λέγεις, ἡ ἀδικία βασιλεύει εἰς τὴν Ἑλλάδα ; Ἀπὸ ἐδῶ θὰ εὔγῃ ἡ ἀστραπή πού θὰ κάψῃ τὸ ἔργον τοῦ τυράννου.

— Πῶς, μὲ τὰ σάπια καράβια ἢ μὲ τὲς χηράδες γυναῖκες ;

— Ὅχι, ἀφιερώνοντας λατρεῖες εἰς τὸν πολίτην πλέον.

— Μιλεῖς βαθειά καὶ σοφά διὰ ἡμᾶς.

— Ἐρῶς τοῦ λέγειν, πλὴν ἀπλούστατον πράγμα. Ἐνθυμοῦ τοὺς περσισμένους καιροὺς, ὅταν ἦτον ἐλεύθερον εἰς τὸν καθένα νὰ γράφῃ, νὰ διασαλπίζει τοὺς στοχασμοὺς του διὰ τὴν κοινὴν σωτη-

1. Ὁ Δημήτριος Τζαμαδός.

ρίαν. Αὐτὴ ἡ ἐλευθερία μᾶς ἔλειψε σήμερον. Ἐγὼ ἤθελα νὰ στήσω ἐφημερίδα εἰς τὸ Ἀνάπλι, νὰ τὴν ὀνομάσω «Ἀπόλλωνα», ἀπὸ τὸ ὄνομα τοῦ θεοῦ, νὰ βλέπει τὰ πάντα, νὰ ἔρχονται οἱ ἀδικημένοι νὰ κλαίονται, νὰ ἔρχεται ἡ γῆρα νὰ μοῦ μιλεῖ τὰ παράπονά της, νὰ τὰ γράψω καὶ νὰ τὰ ἀκούω οἱ συναγωνιστές τοῦ ἀνδρός της, νὰ ἔρχεται τὸ κοράσιον νὰ γυρεύσει τὴν παύσαν της ἀπὸ τὸ Ἔθνος, διατὶ ὀρφάνευε ἀπὸ ὁ ἀδελφοῦς καὶ ἀπὸ γέροντας γυνεῖς. Σκοτωμένοι τοῦ Καρπενησιοῦ καὶ τοῦ Καβοντόρο, λαβωμένοι τῆς Ἀράχουρας καὶ τῆς Ἀθήνας, διὰ ἐσᾶς ἀγωνιζόμενοι. πλὴν νέα τυραννία εἶναι ὑποπτη καὶ γιὰ δίκαιον. Μὲ διώχνουν ἀπὸ τ' Ἀνάπλι, ἐμὲ, ἐμὲ τὸν δωτῆρα τοῦ νόμου καὶ τοῦ πολιτισμοῦ εἰς τὴν πατρίδα καὶ ἔρχομαι φυγὰς νὰ σώσω τὸν θεὸν εἰς τοὺς βράχους σας.

Ὡ, Ἀλέξανδρε. Κι ἄλλη φορὰ γράφοντας ἐφημερίδες εἰς τὴν πατρίδα μας, καὶ ἂν ἐννοεῖς τοῦτο νὰ κάμεις μὴν λογιᾶσαι ἐμπόδιον κανένα. Ὡ, ἀπλοὶ ἄνθρωποι μοιάζει ὅτι εἶναι ἡ πρώτη ἡμέρα ποὺ ἐγεννηθήκατε καὶ δὲν κατέχετε εἰμὴ τὸ βυζὶ τῆς μάνας σας.

6. ΝΙΚΗΤΑΡΑΣ ΤΖΑΜΛΙΔΟΣ *

(Διάλογος)

[Νικηταρᾶς:]

· - Ὅποτε θέλει ἄς ἔλθῃ ὁ θάνατος. Δὲν μὲ μέλλει, δὲν μοῦ κατοφαίνεται ἂν γέροντας νὰ σκοποῦμαι πιασμένος μαλλιά μὲ μαλλιά μὲ τοὺς ἐχτροὺς, ἀλλὰ, μοῦ κατοφαίνεται νὰ δώσω ἢ νὰ πάρω θάνατον πολεμώντας ὡς ἐχθρὸς μ' ἓναν Ὑδραῖον, μ' ἓναν Κορίνθιον, μ' ἓναν ἀπὸ τὸ Ἐσπέρμερο ἢ ἀπὸ τὴν Μακεδονία. Δὲν εἶναι οἱ Ὑδραῖοι, δὲν εἶναι οἱ Κορίνθιοι ποὺ μοῦ ἐσκότισαν τὸν πατέρα, τὸν ἀδελφόν, τὸν ἀγαπητόν μου καλότερα ἀπὸ ἀδελφόν, υἱόν τοῦ Ζαχαριᾶ.

Τὸ ἄγριον κόμα μᾶς ἐρριξε εἰς τοὺς τόπους σας ¹. Ἀλλή φορὰ πατροκαταμένος ἔλεγε ὁ γέροντας ²: «Θανατώσατε ἐμένα ποὺ παλαιὸς ἐχθρὸς εἶμαι τῆς φυλῆς σας. Ἀλλὰ τὰ παιδιὰ εἶναι ἄθωα, κ' ἐπὶ ἀναστήθηκα εἰς τὰ ξένα». Ἐκεῖνοι ἐσφαζαν τὸν πατέρα μου, ἐβλαστημοῦσαν τὸν Ζαχαριᾶ, ποὺ στὰ ζῶντα του μῆνον ἀκούοντας τ' ὄνομα του ἐσπρναν φωνὴν τρομάρας, ἐβίαζαν τὸν ἀδελφόν μου ν' ἀλλάξῃ τὴν πίστιν του. Ὁ νέος, ὠραῖος σὰν ἡ εὐμορφὴ αὐγῆ, τοὺς ἔλεγε: «Θέλω νὰ πάγω ἐκεῖ ποὺ ἐπῆγε ὁ πατέρας μου». Τοῦ ἐκοφταν τὸ κεφάλι καὶ ἔκανε ὁ νέος τὸν σταυρόν του, καὶ ἀπὸ τὸ αἷμα του ἔγενε σταυρὸς εἰς τὸ γῶμα. ³. Καὶ οἱ ψυχὰς τῶν τριῶν γνωρίζουν ἂν ἐγὼ τοὺς ἐγδίαχσα καὶ ἂν ἄγριον μὲ εἶδαν τὰ περιγιάλια τῆς Ζακύνθου, οἱ νύχτες, τὰ φεγγάρια, νὰ περπατῶ ξώρρενα, ἕως ὅπου δὲν ἐπληρωνέμουν ⁴ τὸ ἄθωον αἷμα. Ἀλλὰ τί εἶναι ἡ ἐγδίκεσις τοῦ πατρὸς μου ⁵, ὅταν ἔλε το γένος μου βυῖ ἐγδίαχσιν. Νικητᾶδες μύριοι σταυροὶ

* Πρωτοδημοσιεύεται ἐδῶ ἀπὸ δύο αὐτόγραφα γγρ. τοῦ Γεωργίου Τερτσέτη, ποὺ σώζονται στὸ ἀρχεῖον μας. Τὸ ἓνα, φφ. 3 - 1 λευκὸ (23 x 18) καὶ τὸ ἄλλο φφ. 2 (36 x 23), γραμμένα καὶ τὰ δύο διπλοῦρα, χωρὶς τίτλο, ἀχρονολόγητα καὶ πολὺ δυσανάγνωστα. Στὸ λευκὸ φύλλο, μὲ τὸ χέρι τοῦ Τερτσέτη: *Scoranto fascicolo*. Τὸ καίμενο αὐτὸ, ἀληθινὸ μνημεῖον τῆς δημοτικῆς μας πεζογραφίας, ἀποτελεῖ ἴσως ἀπόλοιπον εὐρύτερης καταγραφῆς τοῦ Γ. Τερτσέτη, ποὺ δὲν βρέθηκε στὰ κατὰλοιπὰ του.

1. Ὁ Νικηταρᾶς ἀπευθύνεται ἐπὶ σημεῖον αὐτὸ πρὸς τὸν Τερτσέτη, ἐννοώντας ὅτι εἶχε πάει καὶ αὐτὸς πρόσφυγας πρὶν Ζάκυνθο.

2. Ὁ πατέρας τοῦ Νικηταρᾶ.

3. Βλ. τὴν ἐργασία μας «Βίος Νικητᾶ Σταματελοπούλου ἢ Νικηταρᾶ κλπ.», ὅ.π. "Ἀς σημειωθεῖ ἐδῶ καὶ τὸ παλαιὸν ἀπόσπασμα ἐννοχῆς βεβαίωσης Ἑπειρωτῶν καὶ Πελοποννησίων ἀγωνιστῶν, ποὺ βρέσκονταν πρόσφυγες στὴ Ζάκυνθο, μὲ χρονολογίαν 15 Ἰουνίου 1817 ἔ.π. (βλ. Ἀναστασίου Ν. Γούδα, Βίαι παράλληλοι τῶν ἐπὶ τῆς ἀναγεννήσεως τῆς Ἑλλάδος διαπρεφάντων ἀνδρῶν, τόμος Ε', Ἀθήναι 1872, σ. 266): «Ἐπομένως δὲν εἶναι ἄξιον σιωπῆς καὶ τοῦτο. Μισεύοντες ἀπὸ Ζάκυνθον εἰς τοὺς 1816 τὸν ἀπελθόντα Ὀκτώβριον δύο ὀφεικτάλοι του [τοῦ καπετὰν Ἀναγνώστη Παπαγεωργίου ἢ Ἀναγνωσταρᾶ], Σταματέλος Τουργυλέκας καὶ Ζαχαρόπουλος Ἀναγνώστης, ὁμοῦ καὶ παιδίον του, οἵτινες ἦτον καὶ αὐτοὶ εἰς τὴν δουλείαν τῆς Α.Α.Μ. πασῶν τῶν Ρωσιῶν εἰς τοὺς 1806, διὰ νὰ ἀπεράσωσι εἰς τὴν νῆσον Κόθθηρα, ἐρρίφθησαν ἐπάνω εἰς τὴν Πελοπόννησον ἀπὸ μίαν φοβερὰν ἀνεμοζάλην καὶ μόλις ἐγνευρίσθησαν ἀπὸ τοὺς Ὀθωμανοὺς ὡς συγγενεῖς του [τοῦ Ἀναγνωσταρᾶ], τοὺς κατέσφαξαν καὶ τοὺς πρεῖς ἀσπλάγχυνος, πέρνοντες τὰ ὄχι εἰς ὀλίγον ἀριθμὸν ἄσπρα των. [βενετικὰ νομίσματα]».

4. Στὸ ἄλλο αὐτόγραφο-ἀντίγραφο τοῦ Τερτσέτη: ἐπληρώνονταν.

5. Στὸ ἄλλο γγρ. τοῦ Τερτσέτη: Ἀλλὰ τί βγαίνει ἀπὸ τὴν ἐγδίκεσιν τοῦ πατρὸς μου.

ἐκυμάντισαν εἰς τὸ αἷμα σὺν ὁ σκυρὸς τοῦ ἀδελφοῦ μου. Ὡ, πόση χαρὰ ἔλαβον¹, ὅταν μετέ-
πειτα οἱ καίριοι, ἡ Θεὰ Πρόνοια, ἡ εὐχὴ τοῦ πατέρα μου, ἔκκμαν νὰ βροντήσῃ τὸ Ἑλληνικὸ ντουφέκι.
Καὶ εἰς τὸ Ἀναμογδοῦρι, στήν Ρίζα τρεῖς χιλιάδες στρατιῶτες Τριπολιτσῶτες, Μυστριῶτες, Νησιῶτες,
μ' ἐκήρυξαν στρατηγόν τους. Καὶ εἰπα : Πότε οἱ τρεῖς χιλιάδες θὰ γίνουν 300 χιλιάδες καὶ μαζί τους
ἐγώ, ταπεινότερος ἀπ' ὅλους, νὰ πάμε νὰ προσκυνήσουμε τοὺς θεῖους τόπους τῆς Ὁρησκείας μας, τὴν
Ἱερουσαλὴμ καὶ τὴν ναὸν τῆς Ἁγίας Σοφίας : Αὐτοὶ οἱ στοχασμοὶ πλυνίως εἶναι εἰς τὸν νοῦν μου.
Ἦσαν ὅταν ἐπὶ ἀκρίζουσαν στήν Στυλίδαν ἦσαν οἱ σημαῖες τοῦ ἐχθροῦ με ἀπώλυσαν εἰς τὸν Ἅγ. Σώστη
σ' ἔδωκε πύργον με 4 συντρόφους μου, καὶ ἦσαν ἐχτυποῦσα, ἔπαιρνα με τὰς πλάκας τὰ παλληκάρια μου διὰ
νὰ μὴν πέφτουν στὰ λάφυρα, ἀλλὰ νὰ γυροῦν σὺν ἐχθρῷ, καὶ ἦσαν περιφερόμενοι ὡς δοῦλος στὸ μοναστήρι
στὴς Καίτοξες νὰ διαδίδω τὸ μυστήριον τῆς Ἑταιρείας, καὶ ἦσαν ἐκρουστάλλισσαν τὰ γένη μου στήν Ἀ-
ράχιν, καὶ ἦσαν στὸ πρῶτον τὴν Ἁγ. Γεωργίαν ἐστήσαμε κατ' αἰεσὸς τοῦ τραπέζου τὸ κεφάλι Μουσά-
μπεη καὶ Καγανιά, καὶ ἐτραγουδίσουμε με τὴν ἀρχηγὴν Καραϊσκάκη τὰ παλαιὰ τραγούδια καὶ ἐχαίρομα-
στε με τὴν παντοχῆ, πλὴν καὶ ἄλλοι ἐμᾶς θὰ τραγουδίσουν. Μακάριζε ὁ γέροντα, τὸν ἀδελφὸν σας. Δὲν
ἐχάθηκα ἀλλὰ ζεῖ, πάλιν παρίσσει καὶ λεμώντας ἔσβησε τὸ χρέος τοῦ πρὸς τὸν Θεὸν καὶ πρὸς τοὺς ἀνθρώ-
πους, καὶ με τὸ αἷμα τοῦ ἐκινώοντος, καὶ ἀπὸ τὰ λημέρια τῶν δικαίων τὸν ἔχουμε ἐγὼ καὶ ἐσὺ εἰς τὸ πρό-
σταγμα τῆς πατρίδας.

Πηγαίνω, ἀκριβὸς μου τέκνο, εἰς τὴν Ὑδρην, ἐμαθὼ καὶ ἐδιδάχθην περισσότερο ἀπ' ὅσα παρ' ἑλα-
δοσ μου γράφει ὁ Κυβερνήτης². Ἰουνοῦ, ἀκριβὸς μου τέκνο, ὅτι διὰ ἐμὲ ἀνοίγεται ὁ πᾶρος, ἀλλὰ τὰ παιδιὰ
μου εἶναι εἰς τὸν ἀντὶ τῆς νεότητος καὶ νὰ εἶσαι πάντοτε φίλος με αὐτά. Παρηγορημένοις θὰ κατεβῶ στὴ
μνήμη ἢν στὰ ἄλλα γεγραμμένα μου κατόρθωσα νὰ ἀποδιώξω ἀπὸ τοῦ συμπατριώτου μου κινήματα ἐπι-
ζήμια εἰς τὴν δόξαν τοῦ νησιῦ καὶ τοῦ γένους³.

Διὰ νὰ πλουτισθῇ ἡ πατρίδα, τὸ βασίλειόν μας, πρέπει νὰ γίνῃ μεγάλο, καὶ ἡ διχόνοια δὲν εἶναι
ὁ ὥσιος δρόμος. Μοῦ εἶπες, γέροντα, ὅτι δὲν νοιώθω τὸν κόσμον. Δὲν τὸ στέργω. Καὶ ἄλλοι μοῦ τὸ εἶπαν,
πλὴν ἐγὼ ποτὲ δὲν τὸ ἐπίστευσα.

Δέκα χρόνῳ ἡμῶν καὶ ἔσπερα ἄρματα με τὸν πατέρα μου. Ἐξουχίσουμε στὰς σπηλιὰς, ἐξημε-
ρωνόμενα στὰ δάση σὺν θηρίῳ. Ἐπέφταμε εἰς τοὺς ἐχθρούς, οἱ Χριστιανοὶ μᾶς εἶχαν παρηγορίαν. Με
ἡμᾶς ἦτον τὸ μελλούμενον τοῦ Ἑλληνικοῦ ἐνόματος. Ὅταν ἐμεγάλωσα, οἱ σύντροφοί μου μ' ἐμένα ἐστο-
μώσαμε τὴν λαγκαδιὰ καὶ τὸν βράχον ἀπὸ νικημένα κυφάρια. Δὲν ἤξευρα ἀλήθεια ἄλλα πράγματα, ἀλλ'
ἐγνώριζα ἐκεῖνο ποῦ σώζει τὴν πατρίδα. Ἄν αὐτοὶ ποῦ καυχιοῦνται ὅτι ἤξεύρουσαν νὰ κάμουν τοὺς νόμους,
αὐτοὶ θὰ εἶχαν γῆν νὰ καθίσουν, οἶκον νὰ ἀρχηγέουσιν, ἢν τὰ σπαθιά μας καὶ τὰ τουφέκια μας δὲν ἤθελε
κοιμῆσαι εἰς τὸν ὕπνον τοῦ θανάτου τοὺς παλληκαράδες τῶν ἀλλοφύλων : Μὴ με καταφρονεῖς, λοιπόν,
Δημήτρη, πὼς τάχα δὲν γνωρίζω τὰ ἀρμόδια καὶ τὰ πρεπούμενα, διατὶ ἀδικεῖς τὰ χυμένα αἷματα τῶν
Ἑλλήνων, χυμένα διὰ τὴν πατρίδα.

[Δημήτρη Τζαμαδό :

—Μοῦ ἀρέσει ὅπως μιλεῖς ἀγκαλιὰ καὶ εἶχα νὰ σοῦ ἀντιλογήσω. Σὺν ἐσὲ ὁμιλοῦσε ὁ ἀδελφός μου
ποῦ ἐχάσαμε εἰς τὴν Σφακτηρίαν⁴. Ἴσως, ἀδελφέ μου, ἀνοιγανκλειώντας διὰ ὑστερὴν φορὰ τὰ μάτια σου
ἐκοίταζες ποῦ πέφτει ἡ Ὑδρην, αὐτὴ ποῦ εἶχε ἀναστήσει τὰ δοξασμένα σου νιάτα. Σὲ πλάκωνε λύπη,
μήνα βάρβαρος ἐχθρὸς τὴν πάταγε. Τὸ καράβι σου ἐγλύτωσε, ἀδελφέ μου, καὶ ἐσὺ δὲν ἐγλύτωσες.

Τέκνο μου, Νικήτα, σοῦ λέγω ὅτι, ἔσσι φρονεῖτε ὡς σ' ἀκούω, ἡλιγαήμερη εἶναι ἡ ζωὴ σου, καὶ
συχνὰ ὁ θάνατος σας γίνεται ζημία χωρὶς κέρδος⁵.

1. Στὸ ἄλλο χρο. τοῦ Τερτσέτη : Ὡ, γέροντα, πόση χαρὰ ἔλαβα. Ὁ Νικητάρχης ἀπευθύνεται ἐδῶ στὸν
Δημήτρη Τζαμαδό.

2. Ἀπὸ τῆς φράσης αὐτῆς, συμπεραίνει κανεὶς, ὅτι τὸ κείμενον αὐτὸ τοῦ Τερτσέτη γράφτηκε πρὶν ἀπὸ τὴ
δολοφονίαν τοῦ Ἰωάννη Καποδίστρια.

3. Ἡ συνήθεια ὑπάρχει μόνον στὸ ἐν' αὐτόγραφον τοῦ Τερτσέτη, τῶν δύο φφ., ἄ.π.

4. Ὁ θαλασσοπλοῦς καπετάνιος Ἀναστάσιος Τζαμαδός. Ἀπὸ τῆς φράσης αὐτῆς ἔγινε καὶ ἡ ταύτιση τοῦ Δημήτρη
Τζαμαδὸς σὺν συνταγματῇ τοῦ Νικητάρχ.

5. Οἱ δύο ἀνέκδοτοι δὲς τώρα Δημήτρη, με τὴν ἀρ. 1, ὁ καὶ 6, δὲν ἀποκλείεται νὰ εἶναι ἀποσπάσματα ἄγνω-
στον καὶ καταστραμμένον πρωτότυπον ἔργον τοῦ Γεωργίου Τερτσέτη καὶ ὄχι καταγραφή τοῦ ἴδιου ἀπὸ τὸ στόμα
τῶν ἀγωνιστῶν. Ὡστόσο ἡ ἐσωτερικὴ δομὴ τῶν κειμένων αὐτῶν ἰσχυροποιεῖ τὴν ἀπόφῃ τῆς στοιχειτικῆς καταγραφῆς,
χωρὶς ὅμως νὰ εἴμαστε καὶ ἀπόλυτοι βέβαιον γι' αὐτό.